

บทที่ 4

จากผีบ้า สู่อุบัติความเจ็บป่วยทางจิตใจ: นิยามและวิธีการรักษาในมิติทางวัฒนธรรม

ในบทนี้จะกล่าวถึงการนิยามความเจ็บป่วยทางจิตใจของวัดคอยกะหลกและสำนักน้ำใจ ในประเด็นของวิธีการแยกแยะผู้ป่วยทางจิตออกจากคนปกติทั่วไป และการอธิบายสาเหตุของความเจ็บป่วยที่สัมพันธ์กับบริบททางความเชื่อของสังคมภาคเหนือ แล้วจึงนำไปสู่วิธีการรักษาตามคำอธิบาย ซึ่งการวินิจฉัยหรือการอธิบายโรคของผู้รักษาพื้นบ้านเกี่ยวข้องกับมิติวัฒนธรรมในส่วนของมุมมองความเชื่อดั้งเดิมของสังคมภาคเหนือ นอกจากนี้ ยังเปรียบเทียบว่ามีส่วนที่เหมือนและแตกต่างจากงานศึกษาผู้ป่วยทางจิตใจในอดีตอย่างไรบ้าง

4.1 การนิยามและแยกแยะสาเหตุความเจ็บป่วยทางจิตใจของผู้รักษาพื้นบ้าน

ในอดีต สังคมไทยภาคเหนือเรียกคนที่มีความเจ็บป่วยทางจิตใจว่าผีบ้า เนื่องจากมีความเชื่อว่ามีสาเหตุมาจากผีทำ (Walter Irvine, 1982) แต่ปัจจุบัน พบว่า มีการพยายามเปลี่ยนการเรียกคนบ้าว่าเป็นคนไข้จิตเวชหรือผู้ป่วยทางจิต เนื่องจากการแพทย์สมัยใหม่ที่เข้ามามีอิทธิพลในพื้นที่สุขภาพได้มองว่าคนที่เจ็บป่วยทางจิตเหล่านี้เป็นอาการเจ็บป่วยที่สามารถหาสาเหตุตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ได้เช่นเดียวกับความเจ็บป่วยทางร่างกาย ไม่ใช่สิ่งที่ผีหรืออำนาจเหนือธรรมชาติกระทำ ตามคำอธิบายทางจิตเวชศาสตร์ (สมชาย เตียวกุล และธีรวรรณ ธีรพงษ์, 2543) อธิบายว่า ความบ้าเป็นโรคทางจิตใจอย่างหนึ่งที่มีสาเหตุและสามารถรักษาให้หายหรือบรรเทาลงได้เช่น โรคทางกาย สาเหตุของการเกิดโรคมมาจาก 3 ปัจจัย ได้แก่ 1) ปัจจัยทางชีวะ เช่น ความผิดปกติของเส้นประสาทในสมอง พันธุกรรม สารเคมี สอรั โมน อุบัติเหตุ 2) ปัจจัยทางสังคม เช่น สภาพแวดล้อมที่คนไข้อาศัยอยู่ ความสัมพันธ์ในครอบครัวและคนใกล้ชิด และ 3) ปัจจัยทางจิตวิทยา เช่น ปมในวัยเด็ก การเกิดบาดแผลทางจิตใจ (Trauma) ความเครียดและความวิตกกังวล เป็นต้น ซึ่งปัจจัยทั้ง 3 นี้สามารถค้นหาสาเหตุและเข้าไปบำบัดรักษาได้ การตรวจและการบำบัดกระทำผ่านการรักษาภายนอก เช่น การนวดยา การกินยา การผ่าตัดสมอง เป็นต้น และการเยียวยาภายในจิตใจหรือการทำจิตบำบัด

แต่อย่างไรก็ตาม จากสถานการณ์ปัจจุบัน พบว่า กลุ่มผู้ป่วยทางจิตตามคำอธิบายของการแพทย์สมัยใหม่ กลับเป็นกลุ่มที่การแพทย์สมัยใหม่ไม่สามารถรักษาให้หายอย่างเด็ดขาดได้ ซึ่ง ชวัช มณีพอง (2548) ได้กล่าวถึงความเจ็บป่วยหลายอย่างที่การแพทย์แบบปัจจุบันไม่สามารถจัดการได้ เช่น เอดส์ โรคมะเร็ง โรคทางระบบประสาท โรคจิต ฯลฯ ทำให้ผู้ป่วยที่ไปรักษาแล้วไม่ได้ผล กลายเป็น “โรคผู้ป่วยกักโรพยาบาล” ซึ่งหมายถึง ผู้ป่วยมีอาการของโรคเรื้อรัง เข้าออกโรงพยาบาลหลายครั้ง เพราะ

แพทย์สมัยใหม่ไม่สามารถรักษาให้หายได้ จึงต้องแสวงหาทางเลือกอื่นที่หลากหลายในการรักษาต่อไป

โรคทางจิตก็เป็นหนึ่งในโรคที่พบว่าการแพทย์สมัยใหม่ยังไม่สามารถให้การรักษาได้อย่างเบ็ดเสร็จ มีคนไข้จำนวนมากที่ไปเข้ารับการรักษาแล้วไม่หายขาด เนื่องจากความเจ็บป่วยทางจิตใจมีสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยโรคที่ไม่สามารถตรวจหรือพิสูจน์ให้เห็นได้เหมือนโรคทางกายที่มีสาเหตุจากเชื้อโรคและความผิดปกติของอวัยวะต่างๆ ดังนั้น ผู้ป่วยทางจิตที่ผิดหวังจากการรักษาในระบบการแพทย์สมัยใหม่ จึงได้มองหากระบวนการรักษาแบบอื่นๆ ที่จะช่วยให้เยียวยารักษาได้

การมารับการรักษาจากกลุ่มผู้รักษาพื้นบ้านทั้ง 2 พื้นที่กรณีศึกษา ล้วนมีสาเหตุมาจากการที่ผู้ป่วยไปรักษาที่โรงพยาบาลแล้วไม่หายหรือแพทย์หาสาเหตุความเจ็บป่วยไม่ได้ แม้จะเปลี่ยนโรงพยาบาลหลายครั้งแล้วก็ตาม ทำให้พวกเขามองหาทางเลือกอื่นๆ ดังเช่นตัวอย่าง ลุงทอง (นามสมมติ) อายุ 48 ปี อาชีพเกษตรกร เป็นคนอำเภอแม่แจ่ม ลุงทองเล่าว่ามีอาการใจคอไม่ดี ซึมเศร้า ไม่อยากพูดคุยกับใคร นอนไม่หลับ ผื่นร้าย และเคยคิดฆ่าตัวตาย ในตอนแรกได้ไปหาหมอที่โรงพยาบาลของรัฐในตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่ หมอให้ยานอนหลับมากินและบอกสาเหตุความไม่สบายว่าเกิดจากความเครียด เนื่องจากการหย่าร้างกับภรรยา แต่เมื่อลุงทองกินยาและปฏิบัติตามที่หมอสั่งแล้วก็ยังไม่หาย เขาจึงเปลี่ยนโรงพยาบาลไปรักษาที่โรงพยาบาลเอกชน ซึ่งได้รับยาและคำวินิจฉัยแบบเดิม และยังไม่หายจากความเจ็บป่วยเหล่านั้น ลุงทองได้ย้ายการรักษาหลายโรงพยาบาลทั่วจังหวัดเชียงใหม่ แม้แต่โรงพยาบาลจิตเวชสวนปรุง ลุงทองก็เคยไปรักษามาแล้ว เมื่ออาการยังไม่ดีขึ้น ลุงทองจึงได้มองหาทางเลือกอื่นๆ นั่นคือสำนักคนทรงและหมอเมืองหรือหมอพื้นบ้าน ซึ่งลุงทองลองไปรักษาหลายที่แต่อาการไม่ได้ดีขึ้น ตลอดการรักษาเป็นเวลา 2 ปี ลุงทองเสียเงินค่ารักษาทั้งที่โรงพยาบาลและหมอพื้นบ้านหลายๆ แห่งรวมกันแล้วประมาณ 200,000 บาท ซึ่งตลอดเวลาที่ลุงทองป่วย เขาไม่สามารถออกไปทำงานได้ ทำให้ค่อนข้างขาดเงินทอง จนในที่สุด ลุงทองเลือกมาหาครูบาแสนที่วัดดอยกะหลก เนื่องจากมีญาติที่เคยมารักษาที่นี่แล้วหาย ญาติจึงแนะนำมา การรักษาที่วัดดอยกะหลก ครูบาแสนไม่ได้เรียกเก็บค่ารักษา แต่สามารถบริจาคเงินให้วัดตามศรัทธาและกำลังทรัพย์ ทำให้ลุงทองตัดสินใจมารับการรักษาที่วัดแห่งนี้

4.1.1 จาก “ผีทำ” ไปสู่ “ความเจ็บป่วยทางจิตใจ” กรณีวัดดอยกะหลก

แต่เดิม คนในพื้นที่ภาคเหนือมีความเชื่อว่าคนบ้าเกิดจากผีทำให้เจ็บป่วยทางจิตใจหรือเสียชีวิตไป ซึ่งทำให้คนเรียกผู้ที่ผิดปกติทางจิตใจว่าเป็น “ผีบ้า” แต่ในปัจจุบัน ความเชื่อเรื่องสาเหตุของความเจ็บป่วยได้เปลี่ยนแปลงไปบ้างและมีการรับเอาแนวคิดสุขภาพแบบอื่นๆ ที่หลากหลายมากขึ้น ทำให้ความหมายของอาการผิดปกติทางจิตใจมีสาเหตุที่หลากหลาย

ครูบาแสนซึ่งเป็นผู้รักษาที่วัดดอยกะหลก ได้ให้ความหมายของคนที่มีความเจ็บป่วยทางจิตหรือที่ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่าบ้า หมายถึง คนที่มีอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดและพฤติกรรมที่ผิดปกติ ซึ่งการนิยามเช่นนี้มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับการอธิบายความเจ็บป่วยทางจิตใจตามการแพทย์สมัยใหม่ ความผิดปกตินี้มองได้ 2 มุม ได้แก่ 1) จากมุมมองของคนแวดล้อมตัวผู้ป่วย และ 2) จากมุมมองของผู้ที่ป่วยเอง

1) ความผิดปกติจากมุมมองของคนแวดล้อมตัวผู้ป่วย หมายความว่า เดิมที ก่อนที่จะป่วย ผู้ป่วยมีอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด และพฤติกรรมอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งคนที่อยู่แวดล้อม เช่น ครอบครัว ญาติ เพื่อนฝูง เพื่อนร่วมงาน หรือคนในชุมชน ฯลฯ รับรู้และจดจำลักษณะนั้น ได้ แต่เมื่อเกิดป่วยขึ้นมา ผู้ป่วยจะมีอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด และพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และมีลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ของสังคม ตัวอย่างเช่น นิด นามสมมติ เป็นหญิงอายุ 25 ปี เธอสูญเสียสามีจากอุบัติเหตุรถยนต์อย่างกะทันหัน ซึ่งขณะนั้นเธอกำลังตั้งครรภ์อยู่ด้วย ในช่วงที่เธอเริ่มเจ็บป่วยทางจิตใจ เธอบอกพ่อแม่ของเธอว่าเห็นผี ทั้งผีที่เป็นสามีเธอและผีอื่นๆที่ไม่รู้จักมากมาย นอกจากนั้น เธอยังชอบพูดคนเดียวและมีอาการหวาดกลัวเวลาต้องอยู่คนเดียว เธอไม่รู้สึกลัวว่าเธอผิดปกติอะไร แต่พ่อกับแม่เธอสังเกตเห็นสิ่งผิดปกติเหล่านี้ โดยเฉพาะเรื่องการเห็นผีและคุยกับผี ทำให้คนในครอบครัวและคนที่อยู่กับนิดรู้สึกกลัวอย่างมาก ทำให้พ่อของเธอและญาติๆ ตัดสินใจนำตัวเธอไปรักษาตามที่ต่างๆ ความผิดปกติในมุมมองคนที่อยู่แวดล้อม โดยส่วนมากผู้ป่วยเองมักจะไม่วู้ตัวหรือรู้ตัวแต่ไม่คิดว่าเป็นปัญหามากมาย ดังนั้น ญาติๆ หรือคนแวดล้อมจึงมักเป็นฝ่ายพาผู้ป่วยมารับการรักษา ทั้งด้วยวิธีโน้มน้าวให้มารักษาโดยสมัครใจและวิธีบังคับหรือหลอกล่อให้มาแบบไม่เต็มใจ

2) ความผิดปกติจากมุมมองของผู้ป่วย หมายความว่า ผู้ป่วยรับรู้ว่ามีอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด และพฤติกรรมของตนเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่ตัวเองไม่สามารถควบคุมได้ ทำให้เขารู้สึกไม่สบายใจ ใจคอไม่ดี ไม่มีความสุข ซึมเศร้า เกรี้ยว วิตกกังวล ไม่อยากมีชีวิต ซึ่งอาการต่างๆดังกล่าว ผู้ป่วยรับรู้เองว่าเป็นปัญหาและต้องหาทางแก้ไข ดังนั้น ผู้ป่วยที่รับรู้ว่าเขาผิดปกติจะหาทางรักษาด้วยตัวของตัวเอง ไม่ได้ถูกญาติบังคับหรือหลอกพามารักษา ตัวอย่างเช่น พี่เอ หญิงวัย 47 ปี ที่มีอาการร้อนในช่องอก ใจคอไม่ดี นอนไม่หลับ เธอรับรู้ว่าร่างกายและจิตใจเธอเริ่มผิดปกติไปจากเดิม เพราะก่อนหน้านั้นพี่เอใช้ชีวิตได้ตามปกติ แต่หลังจากที่ป่วยเธอรู้สึกไม่มีความสุข ชีวิตเธอเปลี่ยนไป แม้ว่าคนรอบข้างจะไม่สังเกตเห็นก็ตาม เธอจึงไปรักษาที่โรงพยาบาลประจำอำเภอก่อน ซึ่งหมอวินิจฉัยว่าเธอเป็นโรคเครียดและโรคประสาท หลังจากรับการรักษาแล้วไม่หาย พี่เอจึงได้แสวงหาทางรักษาอื่นๆ จนญาติแนะนำให้มาที่วัดดอยกะหลก ซึ่งเธอได้ขอให้ญาติพามาส่งและกลับไปก่อน โดยเธอจะอยู่ที่วัดเพื่อรับการรักษาแบบต่อเนื่องที่นี้คนเดียว

ดังนั้น นิยามความบ้าในทัศนะของครูบาแสน จึงหมายความว่าคนที่มีความรู้สึก อารมณ์ ความคิด และพฤติกรรมที่ผิดปกติไปจากคนในสังคมทั่วไป และผิดปกติไปจากการรับรู้เดิมของตัวเอง

เอง สิ่งที่ใช้วัดความผิดปกติ คือ สิ่งที่แปลกไปจากบรรทัดฐานทางสังคมและจากการที่เขารับรู้ว่าผิดแปลกไปจากลักษณะเดิมของตัวเอง ซึ่งจะรู้ได้จากการฟังคำบอกเล่าของญาติที่พามาหรือจากเจ้าตัวเอง คนที่ตัดสินใจให้เข้ารับการรักษาจึงเป็นได้ทั้งญาติและตัวคนที่ป่วยเอง ในกรณีนี้ที่ผู้ป่วยไม่รับรู้ว่าตนเองผิดปกติไป ญาติจะเป็นคนสังเกตเห็นและพามารักษา ซึ่งอาจจะมาด้วยความสมัครใจจากการโน้มน้าวของญาติ และอาจจะมาด้วยความไม่สมัครใจ ญาติจึงใช้วิธีการหลอกล่อหรือบังคับให้มา แต่หากเป็นกรณีที่ผู้ป่วยรับรู้ตัวเองว่าผิดปกติไป ผู้ป่วยจะสมัครใจมารักษาเอง โดยหาทางมาเองหรือให้ญาติมาส่งก็ได้ ซึ่งในวัดคอยกะหลก มีผู้ที่เข้ารับการรักษาทั้ง 2 กรณี ครูบาแสนได้เรียกคนที่เจ็บป่วยทางจิตใจว่าคนบ้าหรือคนเป็นบ้า และไม่เรียกว่าผีบ้าอีกต่อไป เนื่องจากสาเหตุของการเจ็บป่วยทางจิตใจหรือเป็นบ้าไม่ได้มีสาเหตุแค่ผีทำเพียงอย่างเดียว

จากการนิยามความบ้าของครูบาแสนเทียบเคียงกับเกณฑ์การพิจารณาความผิดปกติทางจิตเวชมีลักษณะที่ตรงกันในเรื่องที่บุคคลมีการรับรู้ว่าตนเองแปลกไป ซึ่งตามคำอธิบายในทางการแพทย์แบบจิตเวช มีเกณฑ์การพิจารณาความบ้า โดยเริ่มจากการสร้างกรอบของลักษณะของคนที่ผิดปกติและคนที่ไม่ปกติขึ้นมาเป็นเกณฑ์ตัดสิน ลักษณะของคนปกติมีอยู่ 6 ประการ ได้แก่ มีรับรู้ความจริงอย่างมีประสิทธิภาพ รู้จักตนเอง มีความสามารถที่จะควบคุมตนเอง มีความภาคภูมิใจและยอมรับตนเอง มีความสามารถที่จะสร้างมิตรไมตรี มีผลงานสร้างสรรค์ (สมชาย เดียวกุล และธีรวรรณ ธีรพงษ์, 2543) ซึ่งเกณฑ์ทางจิตเวชเป็นการตัดสินจากการรับรู้ภายในของผู้ป่วยเอง แต่เกณฑ์ของครูบาแสนอ้างอิงบุคคลในสังคมที่แวดล้อมผู้ป่วยในการตัดสินร่วมด้วย

4.1.2 สาเหตุที่ทำให้เกิดภาวะผิดปกติทางจิต กรณีวัดคอยกะหลก

ครูบาแสนกล่าวว่าสาเหตุความบ้าในปัจจุบันไม่ได้มาจากผีทำเพียงอย่างเดียวเหมือนในอดีต แต่มีสาเหตุอื่นอีก ซึ่งจำแนกสาเหตุได้ 3 ประการ ได้แก่

1) ผีทำ คือ บุคคลได้ไปทำให้ผีไม่พอใจหรือไปละเมิดกฎเกณฑ์ทางสังคมบางอย่าง ซึ่งตามความเชื่อในสังคมไทยภาคเหนือมีผีกำกับดูแลอยู่ ทำให้ผีมาทำร้าย โดยผีจะเข้าถึงหรือทำให้เจ็บป่วย ในกรณีที่เป็นบ้าจากผีทำ มักจะเป็นอาการที่ผีมาเข้าสิงร่างกาย ทำให้บุคคลนั้นมีพฤติกรรมเปลี่ยนไปเสมือนเป็นคนละคน ไม่สามารถรับรู้ความเป็นจริงได้ เช่น จำตัวเองและคนในครอบครัวไม่ได้ บอกว่าตัวเองเป็นคนอื่นที่เสียชีวิตไปแล้วหรือไม่เคยมีตัวตนจริง กินของแปลกๆ อาทิ เลือดสดๆ ของดิบ ไก่ดิบ เนื้อหมาดำ เป็นต้น ซึ่งคนในครอบครัวและคนใกล้ชิดจะสังเกตความผิดปกติได้

2) คุณไสย คือ บุคคลโดนคนปองร้ายทำคุณไสยใส่ ซึ่งคนที่ปองร้ายจะจ้างหมอผีมาทำพิธีกรรมทางไสยศาสตร์เพื่อทำร้ายบุคคลนั้นให้ป่วย ในกรณีที่เป็นบ้าจากการโดนคุณไสย บุคคลนั้นจะมีอาการใจไม่ดี ร้อนรุ่มในใจ ไม่มีความสุข คิดมาก เครียด วิตกกังวล นอนไม่หลับ เหม่อลอย ไม่มีสติอยู่กับตัว ไม่อยากทำงาน ไม่อยากพบเจอผู้คน บางรายถึงขั้นอยากฆ่าตัวตาย แต่ยังสามารถพูดคุยสื่อสารรู้เรื่อง และรับรู้ความเป็นจริงรอบๆ ตัวได้

3) เป็นบ้าโดยกำเนิด จากพันธุกรรมหรือจากความผิดปกติทางร่างกาย ซึ่งสาเหตุข้อนี้จะตรงกับคำอธิบายความเจ็บป่วยทางจิตใจในเชิงความรู้ทางการแพทย์จิตเวช ซึ่งผู้ป่วยจะมีอาการผิดปกติตั้งแต่กำเนิดหรือเพิ่งมาเป็นตอนโตก็ได้ อาการของคนบ้าด้วยสาเหตุนี้มักจะไม่นับรู้ความเป็นจริง พูดไม่ค่อยรู้เรื่อง บางรายไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ต้องมีคนดูแลตลอดเวลา

ในการแยกแยะว่าคนบ้าด้วยสาเหตุอะไร ครูบาแสนใช้การสังเกตพฤติกรรมของผู้ป่วย ในขณะที่ผู้ป่วยเข้ามาพบ กรณีที่ 1) หากผู้ป่วยมีพฤติกรรมที่ไม่รู้กาลเทศะ เช่น วิ่งเล่นส่งเสียงดังรอบศาลาวัด เข้ามาแตะตัวและหยอกล้อครูบาแสน เป็นต้น แบบนี้ให้แยกว่าเป็นบ้าโดยกำเนิด ซึ่งครูบาแสนไม่สามารถรักษาให้ได้ ต้องพาไปรักษาที่โรงพยาบาลจิตเวชให้ดูแล

กรณีที่ 2) หากผู้ป่วยมีอาการหวาดกลัววัดและพระ เมื่อครูบาแสนเรียกให้เข้าไปพบก็ไม่ยอมเข้าใกล้และแสดงอาการหวาดกลัว เช่นนี้ให้แยกว่าเป็นบ้าเพราะถูกผีทำ เนื่องจากผีกลัวพระ ดังนั้น คนบ้าที่มีผีเข้าสิงอยู่จะกลัวจนไม่กล้าเข้าเขตวัดหรือเข้าหาพระ ต้องให้ญาติหรือคนที่พามาจับเข้ามาในวัด

กรณีที่ 3) หากผู้ป่วยสามารถเข้ามาในวัดและไม่แสดงอาการหวาดกลัว มีพฤติกรรมที่ปกติเหมาะสมตามกาลเทศะ แต่ผู้ป่วยหรือญาติจะเป็นผู้บอกอาการเจ็บป่วยแก่ครูบาแสนว่าผิดปกติ ไม่สบายใจ ใจคอไม่ดี ร้อนรุ่มในใจ ไม่มีความสุข ฯลฯ เช่นนี้ให้แยกสาเหตุว่ามาจากโดนทำคุณไสยใส่ ซึ่งสาเหตุจากกรณีผีทำและกรณีโดนคุณไสย ครูบาแสนสามารถให้การรักษาได้ ยกเว้นกรณีที่บ้าโดยกำเนิด ครูบาแสนไม่สามารถรักษาให้ได้ ต้องนำไปรักษาที่โรงพยาบาลจิตเวชเท่านั้น

4.1.3 การนิยามความบ้า กรณีสำนักน้ำใจ

กรณีสำนักน้ำใจ ได้อธิบายถึงลักษณะของผู้ที่เจ็บป่วยทางจิตใจ 2 ลักษณะคือ

1) คนที่มีอาการหลงผิดหรือการรับรู้ความเป็นจริงผิดไป มีความคิดและอารมณ์ไม่เหมือนคนปกติทั่วไป คนที่มีอาการหลงผิดว่าตนเป็นในสิ่งที่ไม่ใช่ความจริง ยกตัวอย่างเช่น คนที่มีความเชื่อว่าตนเองเป็นบุคคลสำคัญในราชวงศ์ คนที่เชื่อว่าตนเองเป็นเทพในตำนาน เป็นต้น โดยผู้ป่วยเหล่านี้มักอวดอ้างอิทธิฤทธิ์บารมีต่างๆ ที่ไม่ได้มีอยู่จริง ซึ่งผู้ป่วยมักไม่รู้ตัวว่าตนเองกำลังหลงผิด คนที่สังเกตได้มักเป็นคนในครอบครัวหรือผู้ที่ใกล้ชิด ดังนั้น กรณีเช่นนี้ญาติมักเป็นผู้พาผู้ป่วยมาที่สำนัก

2) คนที่มีความคิดและอารมณ์ผิดปกติไป ยกตัวอย่างเช่น คนที่รู้สึกไม่สบายใจโดยไม่มีสาเหตุ จิตใจไม่อยู่กับเนื้อกับตัว รู้สึกซึมเศร้า หดหู่ หรือหวาดกลัวตลอดเวลา เป็นต้น ซึ่งผู้ป่วยจะทราบว่าตนมีอาการเหล่านี้และต้องการมารับการรักษาให้หายเอง

ทั้งอาการหลงผิดและการมีความคิดและอารมณ์ผิดปกติ จะแสดงออกผ่านการพูดจาและพฤติกรรมที่แปลกแยกจากคนปกติในสังคมทั่วไป คนที่ป่วยแล้วรับรู้ว่าจะตัวเองมีอาการผิดปกติก็จะหาทางมารักษา หรือบางคนก็ป่วยแต่ไม่รู้ตัว ญาติจะเป็นผู้นำมารักษาที่สำนักนี้

4.1.4 สาเหตุที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วยทางจิตใจ กรณีสำนักน้ำใจ

สำนักน้ำใจได้แบ่งสาเหตุของความเจ็บป่วยทางจิตใจไว้ 5 สาเหตุ ได้แก่ 1) ผีหรือวิญญาณ 2) คุณไสย 3) ดวงชะตา 4) พฤติกรรมการใช้ชีวิต 5) กรรม ซึ่งแต่ละสาเหตุมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน โดยมีสาเหตุเรื่องกรรมเป็นสาเหตุหลัก อันนำไปสู่การเกิดขึ้นของสาเหตุอื่นๆ ต่อมาเนื่องจากสำนักน้ำใจมีโลกทัศน์ที่มองทุกสรรพสิ่งดำเนินไปภายใต้กฎแห่งกรรม ดังนั้น ไม่ว่าจะความเจ็บป่วยจะเกิดจากสาเหตุอันใดก็ตาม แต่สิ่งที่กำกับให้เกิดเหตุนั้นย่อมมาจากกฎแห่งกรรมเป็นตัวกำหนดอีกที ซึ่งมีรายละเอียดของสาเหตุในแต่ละประการดังต่อไปนี้

1) เกิดจากผีหรือวิญญาณคนตายมาทำร้าย ซึ่งผีทำร้ายด้วยการทำให้เจ็บป่วย และการเข้าสิงร่างเพื่อทำให้ร่างกายอ่อนแอลงหรือกักกินภายในร่างกายคนที่ถูกเข้าสิง เนื่องจากบุคคลนั้นได้ไปกระทำการที่ไม่พอใจ ผีจึงลงโทษบุคคลนั้นด้วยการทำให้เจ็บป่วย ในสำนักน้ำใจมีความเชื่อเรื่องของผีหรือวิญญาณ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ผีดีหรือผีอารักษ์ หมายถึงผีที่ใช้อำนาจในการปกป้องคุ้มครองผู้คนในชุมชนให้อยู่อย่างปกติสุข ซึ่งเกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัยและการดำรงชีพ ตัวอย่างเช่น ผีปู่ย่า ผีเสื่อบ้าน ผีฝาย นอกจากนั้น ผีอารักษ์ยังเป็นสิ่งที่คอยควบคุมผู้คนให้ประพฤติตามจารีตและบรรทัดฐานของสังคม แต่เมื่อคนทำผิดบรรทัดฐานของสังคม ผีอารักษ์ก็จะทำการลงโทษด้วยการทำให้เกิดความเจ็บป่วยทั้งทางกายและจิตใจ ประเภทที่ 2 คือผีร้าย หมายถึงผีซันต่ำและผีตายโหง เช่น ผีกะ ผีปอบ ผีพราย เป็นต้น ซึ่งจะเข้าสิงคนเพื่อกินเครื่องในร่างกาย และทำให้คนนั้นมีอาการเสียดหรือเป็นบ้า เนื่องจากคนนั้นไปหลบลู่หรือเป็นเจ้าของนายเวรเก่าหรือถูกคนที่มีคาถาอาคมส่งมาให้ทำร้าย ดังนั้น คนที่เจ็บป่วยทางจิตใจจากสาเหตุโดนผีทำ เนื่องจากบุคคลนั้นไปละเมิดหรือทำให้ผีทั้งผีดีและผีร้ายเกิดความไม่พอใจ และลงโทษบุคคลนั้นด้วยการทำให้เจ็บป่วยหรือเข้าสิงให้เกิดอาการเหมือนคนเสียด

2) มาจากการโดนคุณไสย กล่าวคือ ผู้มีคาถาอาคมทำของคุณไสยขึ้นมาแล้วปล่อยออกไป ซึ่งคนที่ทำคุณไสยในที่นี้คือหมอผี ของคุณไสยที่หมอผีปล่อยออกไปเพื่อไปทำให้คนเสียดคือผีร้าย เช่น ผีกะ ผีปอบ ผีพราย เป็นต้น โดยหมอผีส่งผีร้ายไปสิงร่างคนและไปทำให้เจ้าของร่างอ่อนแอลง โดยมีการปล่อยของทั้งแบบจงใจปล่อยใส่คนที่ต้องการปองร้าย และปล่อยของไปแบบไม่เจาะจงเพื่อต้องการลองวิชาอาคมของตนเอง ซึ่งใครที่อยู่ในวิถีเส้นทางของคุณไสยนั้นอาจจะโดนของเข้าตัวได้เช่นกัน คนที่ถูกทำคุณไสยใส่จะมีอาการเจ็บป่วยทางกายหรือจิตใจก็ได้ ขึ้นอยู่กับว่าหมอผีที่ปล่อยของต้องการให้เจ็บป่วยแบบไหน คนที่เป็นบ้าหรือเสียดจากการโดนทำคุณไสยจะมีอาการเหม่อลอย จิตใจไม่อยู่กับเนื้อกับตัว รู้สึกไม่สบายใจหรือร้อนรุ่มในใจแบบไม่มีสาเหตุ บางครั้งที่โดนผีเข้าอาจจะมีอาการไม่รู้ตัวและมีพฤติกรรมแปลกไปเป็นคนละคน ซึ่งเมื่อไปหาหมอที่โรงพยาบาลก็ไม่สามารถตรวจหาสาเหตุพบและอาจจะถูกวินิจฉัยว่าเป็นโรคเครียด แต่ไม่สามารถรักษาอาการเหล่านั้นให้หายขาดได้ คุณไสยที่ทำเพื่อทำร้ายคนอื่นแบบนี้ พ่อปู่อธิบายว่าเป็นไสยศาสตร์สายดำ ซึ่งทาง

สำนักน้ำใจมีการใช้ไสยศาสตร์ในพิธีกรรมการรักษา แต่จะมองว่าคุณไสยที่ทางสำนักใช้เป็นไสยศาสตร์สายขาว เนื่องจากเป็นการใช้ไสยศาสตร์ในการป้องกันและเยียวยารักษา ไม่ได้ทำเพื่อมุ่งร้ายแก่บุคคลใด

3) ความเจ็บป่วยเกิดจากดวงชะตาของคนที่กำลังตกต่ำ โดยสำนักน้ำใจมีโลกทัศน์ในการมองชีวิตของผู้คนเกี่ยวข้องกับหลักโหราศาสตร์ กล่าวคือ ดวงชะตาเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถกำหนดชีวิตของบุคคลให้ดีหรือร้ายได้ ซึ่งจะเห็นได้จากการที่พอปุจะซักถามวันเดือนปีเกิดของผู้ที่มาเข้าพบแล้วคำนวณออกมาว่าเกิดในปีนักษัตรใด รวมทั้งได้บอกถึงลักษณะดวงชะตาของคนที่มาว่าๆว่าเป็นคนลักษณะแบบไหนและตอนนี้ดวงชะตา กำลังเป็นเช่นใด หากบุคคลนั้นกำลังดวงตก สิ่งไม่ดีต่างๆก็จะเข้ามาในชีวิตเขา ดังนั้น คนที่กำลังอยู่ในช่วงที่ดวงตก บุคคลนั้นก็จะถูกสิ่งไม่ดี เช่น ผีหรือวิญญาณร้าย คุณไสย เข้ามาทำให้เจ็บป่วยได้อย่างง่ายดาย แต่ถ้าคนนั้นอยู่ในช่วงที่ดวงกำลังแข็ง แม้จะมีคนทำคุณไสยใส่ก็ไม่สามารถทำให้คนนั้นเจ็บป่วยได้

4) เกิดจากพฤติกรรมการใช้ชีวิตของบุคคลนั่นเอง ซึ่งหมายถึง การกิน การอยู่ การทำงาน และการดำเนินชีวิตของบุคคลที่มีส่วนทำให้เกิดความเจ็บป่วย ซึ่งในทางสังคมภาคเหนือก็มีคำอธิบายเรื่องราวที่เกี่ยวกับสุขภาพของคน กล่าวคือ ร่างกายของคนประกอบไปด้วยธาตุ 4 ชนิด ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ หากธาตุใดธาตุหนึ่งเสียสมดุลไปจะทำให้ร่างกายเกิดความเจ็บป่วยขึ้นได้ คนที่เป็นบ้าเกิดจากธาตุลมเสียสมดุล ซึ่งเป็นผลจากหลายๆปัจจัย เช่น การกินของแสลงหรือของมีพิษ หลงใหลคลอเคลือบแล้วอยู่ไฟไม่ถูกต้อง การอยู่ในสภาพแวดล้อมหรือทำงานในที่ๆ มีความเครียดหรือความกดดันสูง เป็นต้น ในส่วนนี้ สำนักน้ำใจได้อธิบายเรื่องของพฤติกรรมการใช้ชีวิตของบุคคลที่สัมพันธ์กับความเจ็บป่วยในแบบความรู้สมัยใหม่ ซึ่งอธิบายว่าการกินอาหาร ที่อยู่อาศัย ที่ทำงาน และการดำเนินชีวิต ส่งผลต่อความเจ็บป่วยของคน พอปุได้กล่าวถึงคนในยุคปัจจุบันที่ชอบทานอาหารจานด่วน ไม่ออกกำลังกาย อยู่ในที่ๆ สภาพแวดล้อมไม่ดี ทำงานเคร่งเครียด ฯลฯ ว่าเป็นผลให้เกิดความเจ็บป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจ นอกจากนี้ ในผู้ป่วยทางจิตบางคนก็ศึกษาไม่หาย ก็เนื่องมาจากตัวผู้ป่วยเองหรือญาติไม่พาไปรักษากับหมอในโรงพยาบาลอย่างสม่ำเสมอ เมื่อผู้ป่วยขาดยาหลายๆ ครั้งก็ทำให้เจ็บป่วยแบบเรื้อรังและอาการหนักลงกว่าเดิม

5) เกิดจากกรรมของตัวผู้ป่วยเอง โดยสำนักน้ำใจได้ยึดถือเรื่องของกฎแห่งกรรมตามพุทธศาสนาว่าเป็นหลักการสูงสุดของทุกสรรพสิ่ง ทุกชีวิตถูกกำหนดด้วยกฎแห่งกรรม ดังนั้น การที่บุคคลจะเจ็บป่วยด้วยสาเหตุใดใน 4 ข้อที่กล่าวมาข้างต้นก็เนื่องมาจากบุคคลนั้นมีกรรมที่ถูกกำหนดมาให้ชดใช้ผ่านความทุกข์จากการเจ็บป่วยนั่นเอง

วิธีการแยกแยะสาเหตุแต่ละอย่าง พอปุรับรู้ได้จากการมองเห็นสิ่งที่คนธรรมดาทั่วไปไม่เห็น กล่าวคือ หากคนบ้าเพราะผีเข้าสิง พอปุก็จะสามารถมองเห็นวิญญาณผีที่อยู่ติดตัวผู้ป่วย ซึ่งพอปุจะใช้การพูดคุยกับผีนั้นเพื่อถามว่าทำร้ายคนทำไม มีจุดประสงค์อะไร เป็นใคร มาจากไหน เพื่อ

ต้องการทราบที่มาของผีตนนั้น หากป่วยด้วยพฤติกรรมการใช้ชีวิตของเขา พ่อปู่ก็สามารถมองเห็นเหมือนมีตา X-ray อวัยวะภายในผู้ป่วยว่ามีส่วนไหนที่กำลังเสียหายไปบ้าง ส่วนเรื่องดวงชะตาตกเป็นปัจจัยเสริมที่ทำให้สิ่งไม่ดีเข้ามาในชีวิตได้ง่ายขึ้น ซึ่งพ่อปู่จะสอบถามวันเดือนปีเกิดของผู้ป่วยตั้งแต่แรกที่เข้ามาปรึกษา ส่วนเรื่องกรรมเป็นสาเหตุใหญ่ที่ครอบคลุมทุกสาเหตุข้างต้น โดยพ่อปู่จะอธิบายทุกครั้งว่าทุกสิ่งล้วนเกิดจากกรรมเป็นตัวกำหนด ดังนั้น สาเหตุที่ทำให้บุคคลเกิดเจ็บป่วยขึ้นมา ก็เพราะมีกรรม กรรมเป็นตัวต้นเหตุให้เกิดทั้งสิ่งที่ดีและสิ่งที่ไม่ดีในชีวิต

4.2 ความเจ็บป่วยทางจิตใจ: อธิบายเปรียบเทียบทั้งสองกรณีศึกษา

ในทางการแพทย์สมัยใหม่ได้ตั้งเกณฑ์ลักษณะของคนปกติมีอยู่ 6 ประการ ได้แก่ มีรับรู้ความจริงอย่างมีประสิทธิภาพ รู้จักตนเอง มีความสามารถที่จะควบคุมตนเอง มีความภาคภูมิใจและยอมรับตนเอง มีความสามารถที่จะสร้างมิตรไมตรี มีผลงานสร้างสรรค์ (สมชาย เดียวกุล และธีรวรรณ ธีรพงษ์, 2543) ส่วนผู้ที่ขาดลักษณะเหล่านี้ถือว่าเป็นคนที่มีความผิดปกติ อาจจะเป็น โรคจิตหรือมีบุคลิกภาพที่เบี่ยงเบนไปจากคนทั่วไป ตามเกณฑ์ของจิตเวชศาสตร์มองว่าเป็นอาการของผู้ป่วยที่ไม่สามารถรับรู้ความเป็นจริง หลงผิด และประสาทหลอน พฤติกรรมการไม่อาบน้ำ แต่งกายไม่เหมาะสม และมีอารมณ์ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ เป็นอาการของผู้ป่วยที่ไม่สามารถควบคุมตัวเองให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมได้

1) จากการเปรียบเทียบคำอธิบายเรื่องความเจ็บป่วยทางจิตหรือที่ทั้งสองสำนักเรียกว่าบ้า พบว่าทั้งวัดดอยกะหลกและสำนักน้ำใจมีการอธิบายที่เหมือนและแตกต่างจากคำอธิบายทางการแพทย์สมัยใหม่ กล่าวคือ

มุมมองการอธิบายลักษณะคนป่วยทางจิตของทั้งวัดดอยกะหลกและสำนักน้ำใจ มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับคำอธิบายความผิดปกติทางจิตของการแพทย์สมัยใหม่ตรงที่มองอาการผิดปกติจากมุมมองของผู้ป่วย แต่ต่างตรงที่มีการอ้างอิงการวินิจฉัยความเจ็บป่วยจากบุคคลแวดล้อมผู้ป่วยด้วย เช่น คนในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนร่วมงาน คนในชุมชน เป็นต้น

ทั้งวัดดอยกะหลกและสำนักน้ำใจต่างมองว่าคนที่ถูกนิยามว่า บ้า หมายถึงคนที่มีความคิด อารมณ์ หรือความรู้สึกที่ผู้ป่วยรับรู้ได้เองว่าไม่ปกติ และมีพฤติกรรมที่แปลกแยกไปจากบรรทัดฐานของคนในสังคม ซึ่งมักเป็นพฤติกรรมที่ไม่สมเหตุสมผลหลายๆ พฤติกรรมประกอบกัน เช่น การพูดเพื่อเจอ พูดคนเดียว แต่งกายไม่เหมาะสม ไม่อาบน้ำ กินอาหารที่สกปรกหรือดิบๆ เป็นต้น โดยตัดสินจากการที่ผู้ป่วยรับรู้ตนเองว่าผิดปกติไปจากเดิม และจากคนรอบตัวที่สังเกตเห็นความผิดปกติเหล่านี้ ซึ่งแตกต่างจากการวินิจฉัยของการแพทย์จิตเวชสมัยใหม่ที่ใช้เพียงมุมมองของผู้ป่วยเพียงอย่างเดียว

2) การอธิบายเรื่องสาเหตุของความเจ็บป่วย ทั้งสองสำนักก็มีมุมมองที่เหมือนและแตกต่างกัน บางในประเด็นดังต่อไปนี้

ประการแรก ทั้งสองสำนักมีมุมมองต่อการอธิบายสาเหตุที่เหมือนกัน กล่าวคือ ได้ที่เปิดพื้นที่ของการอธิบายสาเหตุและการรักษาให้การแพทย์สมัยใหม่เป็นตัวเลือกแรกของการรักษาพยาบาล เนื่องจากทั้งสองสำนักมองว่าความเจ็บป่วยทางจิตใจมีหลายสาเหตุ และรวมถึงสาเหตุที่มาจากมิติทางกายภาพด้วย ซึ่งวัดคอยกะหลกอธิบายสาเหตุความเจ็บป่วยทางจิตใจเช่นนี้ว่าเกิดจากพันธุกรรมหรือ บ้าโดยกำเนิด ส่วนสำนักน้ำใจอธิบายความเจ็บป่วยทางจิตใจเช่นนี้ว่าเกิดจากพฤติกรรมการใช้ชีวิต เช่น ความเครียดจากการทำงาน การกินอยู่ที่ไม่ถูกสุขลักษณะ เป็นต้น เมื่อผู้ป่วยมาพบ ผู้รักษาจะสอบถามถึงประวัติความเจ็บป่วยและผลการรักษาจากโรงพยาบาลก่อน หากพบว่าผู้ป่วยยังไม่เคยไปรักษาที่โรงพยาบาล ผู้รักษาทั้งสองจะแนะนำให้ไปตรวจและรักษากับหมอที่โรงพยาบาลก่อน แต่หากผู้ป่วยเคยรับการรักษาจากโรงพยาบาลแล้ว แต่ไม่หาย ผู้รักษาพื้นบ้านทั้งสองสำนักจะรับผู้ป่วยรักษาต่อไป

ประการที่สอง วัดคอยกะหลกอธิบายสาเหตุของโรคโดยเน้นเรื่องผีและไสยศาสตร์ ซึ่งเป็นการเน้นในเรื่องอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ ส่วนสำนักน้ำใจ ก็มีกรอธิบายสาเหตุของความบ้าในเรื่องผีและไสยศาสตร์เช่นกัน แต่จะเน้นความสำคัญว่าทุกสาเหตุล้วนมาจากเรื่องกฎแห่งกรรม

ผู้วิจัยคิดว่าปรากฏการณ์นี้มีความย้อนแย้งบางประการ กล่าวคือ วัดคอยกะหลกอมีผู้ที่ให้การรักษาคือพระสงฆ์ แต่การอธิบายความเจ็บป่วยกลับเน้นด้านภูตผีและไสยศาสตร์ ในขณะที่สำนักน้ำใจ ซึ่งมีคนทรงเป็นผู้ให้การรักษา กลับอธิบายความเจ็บป่วยที่เน้นเรื่องของหลักกรรมในพุทธศาสนา นอกจากนี้ คนทรงที่สำนักน้ำใจยังมีลูกศิษย์ที่เป็นพระสงฆ์ เนื่องจากพระรูปนี้เคยมารับการรักษาจากสำนักน้ำใจจนหาย จึงได้เป็นลูกศิษย์ของสำนักตั้งแต่นั้น

หากพิจารณาในเรื่องของภูมิหลังผู้รักษาทั้งสองจะพบว่า ในกรณีของครูบาแสนที่บวชเป็นเณรตั้งแต่วัยหนุ่มและได้ออกเดินทางเพื่อร่ำเรียนวิชาความรู้เรื่องการรักษาความเจ็บป่วยจากพระอาจารย์ในวัดต่างๆ พระอาจารย์ที่ถ่ายทอดความรู้ให้ครูบาแสนเป็นพระที่มีความรู้เรื่องคาถาอาคมและพลังจิตที่ใช้ในการป้องกันหรือแก้ไขสิ่งชั่วร้าย ซึ่งความรู้ในเรื่องเหล่านี้เป็นไสยศาสตร์สายขาว ครูบาแสนจึงได้รับการถ่ายทอดทั้งความรู้และวิธีคิดในการรักษาที่อิงกับความเชื่อเรื่องภูตผีและไสยศาสตร์มาด้วย จึงทำให้ครูบาแสนมักอธิบายความเจ็บป่วยในมุมมองอำนาจเหนือธรรมชาติ ภูตผี และไสยศาสตร์

ส่วนคุณดวงใจ มักจะอ้างอิงหลักกฎแห่งกรรมของพุทธศาสนาในการอธิบายความเจ็บป่วยต่างๆ และสั่งสอนแก่ลูกศิษย์สำนักในเชิงพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาจากภูมิหลังของคุณดวงใจ พบว่าบ้านของคุณดวงใจอยู่ใกล้วัดน้ำใจมาก กล่าวคือ วัดน้ำใจตั้งอยู่ปากซอยหน้าบ้านของคุณดวงใจ นอกจากนั้น ในช่วงวัยเด็ก ลูกของคุณดวงใจได้บวชเป็นพระอยู่ที่วัดแห่งนี้ คุณดวงใจเลื่อมใสศรัทธาเป็นอย่างมาก และชอบเข้าวัดเพื่อไปกราบไหว้พระอยู่เสมอ คุณดวงใจจึงผูกพันกับพุทธศาสนามาตั้งแต่

เด็ก ซึ่งอาจเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้คุณดวงใจมองเรื่องของการเกิดความเจ็บป่วยในมุมมองของหลักกฎแห่งกรรมในพุทธศาสนา

เมื่อเปรียบเทียบการนิยามและการอธิบายสาเหตุความเจ็บป่วยทางจิตใจของทั้งสองสำนักกับงานศึกษาคนบ้าในสังคมไทยภาคเหนือในอดีตของ Walter Irvine (1982) พบว่ามีความเหมือนและความแตกต่างกันในบางส่วน กล่าวคือ

การอธิบายสาเหตุของความเจ็บป่วยในอดีตมักมองว่าความเจ็บป่วยเกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะอำนาจของผี ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ของคนในสังคม สังคมในอดีตจึงเรียกผู้ป่วยทางจิตใจว่า “ผีบ้า” นอกจากนี้ ความเจ็บป่วยทางจิตใจยังมีสาเหตุอื่น ได้แก่ เคราะห์ กรรม ดวงชะตา จิตอ่อน ขวัญ และธาตุเจ้าเรือน ซึ่งค่อนข้างคล้ายกับคำอธิบายของวัดคอยกะหลกและสำนักน้ำใจ ที่อธิบายสาเหตุของความเจ็บป่วยว่ามาจากอำนาจเหนือธรรมชาติ อาทิ กรรม ดวงชะตา ผี ไสยศาสตร์ แต่ในการอธิบายสาเหตุของกรณีศึกษาทั้งวัดคอยกะหลกและสำนักน้ำใจเน้นสาเหตุที่ต่างกัน คือ วัดคอยกะหลกเน้นอธิบายสาเหตุของความเจ็บป่วยทางจิตใจว่ามาจากอำนาจไสยศาสตร์และผี ส่วนสำนักน้ำใจเน้นอธิบายสาเหตุของความเจ็บป่วยว่ามาจากผลของกรรม

ความแตกต่างในการอธิบายสาเหตุของความเจ็บป่วยในปัจจุบันแตกต่างจากอดีตตรงส่วนของสาเหตุความเจ็บป่วยที่มาจากพันธุกรรมและพฤติกรรมการใช้ชีวิต ซึ่งวัดคอยกะหลกมองว่าโรคทางจิตสามารถสืบทอดทางพันธุกรรม และเป็นสาเหตุหนึ่งของผู้ป่วยทางจิตใจในสังคมปัจจุบัน ส่วนสำนักน้ำใจมองว่าความเจ็บป่วยทางจิตใจมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากพฤติกรรมการใช้ชีวิตในสังคมปัจจุบันที่ค่อนข้างกดดันและเครียด ทั้งจากผู้ที่อยู่แวดล้อมและการเรียนหรือการทำงาน ทำให้ผู้คนในปัจจุบันเกิดความเจ็บป่วยทางจิตใจได้ สาเหตุที่ทั้งสองสำนักอธิบายมานี้ เป็นสาเหตุที่คล้ายคลึงกับคำอธิบายของการแพทย์สมัยใหม่ ซึ่งมีคำอธิบายสาเหตุของโรคทางจิตใจอยู่ 3 สาเหตุ ได้แก่ 1) สาเหตุทางชีวะ เช่น ระบบประสาท พันธุกรรม สารเคมีในสมอง ฮอร์โมน เป็นต้น 2) สาเหตุทางสังคมที่แวดล้อมผู้ป่วย เช่น ครอบครัว เพื่อนที่ทำงาน เป็นต้น และ 3) สาเหตุทางจิตวิทยา เช่น ปมในวัยเด็ก ความเครียด ความวิตกกังวล เป็นต้น (สมชาย เตียวกุล และธีรวัชรณ ธีรพงษ์, 2543) ฉะนั้น จึงแสดงให้เห็นว่า เมื่อสังคมและยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป ทำให้คำนิยามและสาเหตุของความเจ็บป่วยทางจิตใจเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน

4.3 ขั้นตอนและวิธีการรักษา

4.3.1 ขั้นตอนและวิธีการรักษาของวัดคอยกะหลก

ในขั้นแรกของการเข้ารักษาที่วัดคอยกะหลก ผู้ป่วยไปพบครูบาแสนที่ศาลาวัด เพื่อให้ครูบาแสนได้พูดคุยสอบถามประวัติและอาการป่วยจากทั้งญาติและตัวผู้ป่วยเอง ซึ่งขั้นตอนนี้ครูบาแสนจะทำการจดบันทึกรายละเอียด ทั้งประวัติส่วนตัว เช่น ชื่อ ที่อยู่ อายุ อาชีพ และประวัติการป่วย เช่น

เคยไปรักษาที่ไหน อาการเป็นอย่างไร เป็นต้น เพื่อให้สามารถเรียกดูข้อมูลเดิมได้ในกรณีที่ผู้ป่วยมาหลายครั้งและใช้อ้างอิงกับผู้ป่วยรายใหม่ๆที่มารักษาด้วยอาการแบบเดียวกัน หลังจากนั้นจะนัดให้ผู้ป่วยไปหาแม่ศรีซึ่งเป็นคนทรง เพื่อให้แม่ศรีเข้าทรงผีเจ้าหนาน¹ ซึ่งแม่ศรีบอกว่าเจ้าหนานมีอำนาจเหนือธรรมชาติในการหยั่งรู้สาเหตุความเจ็บป่วยและมีตาทิพย์ สามารถ X-ray อวัยวะภายในร่างกายผู้ป่วยได้ เมื่อได้ข้อมูลด้านสาเหตุความเจ็บป่วยและสิ่งของที่ค้องนำมาทำพิธีกรรมแก่คุณไสยแล้ว ครูบาแสนจะจดบันทึกลงไปนสมุดบันทึกต่อจากประวัติของผู้ป่วยคนนั้นอีกทอดหนึ่ง

ตัวอย่างการจดบันทึก²

1) บัวผัด 24 ชั่วโมง

ไม้หลาวปิดดอก ไม้หลาวมีกฎ

เอาดอกไม้บ้าง ทำเป็นหลาวเสียบ หุ่นจักจ๊ก เอาดอกไม้ในภูหลาว

ปักหุ่น 1. ยำเล็บมีอนาง 2. ผัดกะเพรา 3. ต้มชุป 4. กระจุกหมู 6 ชิ้น

ลมพัดเดือนตวย

2) นายชาติรี พรรรวิน

บ้านเลขที่ 26 หมู่ 10 ต.ช่วงเปา อ.จอมทอง

บ้านใหม่สามัคคี วัดชะแมด

เจ็บหัว หัวหนัก

มี 2 อย่าง 1.ลมมะเร็งคุด 2.เหล็กเล่ม 3.หุ่น 1คืบ ต้าปักข้างล่าง คั้น

1. ผัดถั่วน้อย 2. ผัดตับ 3. ผัดเปรี้ยวหวาน

3) นายธีรยุทธ แสนวิชัย (จิตร) อายุ 47 ปี

บ้านวังสะแกงใต้ ม.9 ต.หนองหลวง อ.เวียงหนองล่อง จ.ลำพูน

ผู้หญิงได้บ้านมาหลง

ผู้หญิงเมา มีตัวติด จะหื้อบ้านแตกสะเหลกขา

แก้งสังเล ลาบอีสาน ใส่อั่ว

จากตัวอย่างที่จดในสมุดบันทึกของครูบาแสน ทำให้เห็นว่าในส่วนแรกจะเป็นส่วนของประวัติผู้ป่วยและอาการป่วย ในส่วนหลังจะเป็นอาหารและของบางอย่างที่เอาไว้ใช้ในพิธีกรรมและการเช่นผี ซึ่งข้อมูลส่วนหลังนี้จะมาจากคนทรง หลังจากนั้น ครูบาแสนจะบอกญาติและผู้ป่วยให้

¹ ตามคำบอกเล่าของแม่ศรี เจ้าหนานคือทหารองครักษ์ที่เป็นหมอประจำตัวของรัชกาลที่ 5 มีความรู้ในเรื่องการรักษาพยาบาลเป็นอย่างดี เมื่อเสียชีวิตลง วิญญาณยังห่วงโลกมนุษย์และอยากช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อน จึงเลือกมาเข้าทรงแม่ศรีเพื่อเป็นช่องทางในการช่วยเหลือคน และเป็นการสร้างบุญกุศลให้ตนเอง

² คู่มือแปลในภาคผนวก

เตรียมอาหารและของที่ต้องใช้มาเพื่อทำพิธีกรรมในการนัดครั้งต่อไป นอกจากของที่ต้องเตรียม ยังมีรายละเอียดในเรื่องวัน เวลา และสถานที่ ที่เกี่ยวข้องการทำพิธีกรรม ดังต่อไปนี้

1) วันและเวลาที่เปิดให้คนเข้ามาพบเพื่อรับการรักษา วัดคอยกะหลกเปิดให้คนเข้ามา รักษา ยกเว้นวันพระกับวันอังคาร เนื่องจากเชื่อว่าวันพระเป็นวันปล่อยผี และวันอังคารเป็นวันแรง ผี และคาถาอาคมจะมีพลังแก่กล้าอย่างมาก ครูบาแสนคิดว่าตนอาจไม่สามารถต้านพลังอำนาจของสิ่งชั่วร้ายเหล่านั้นได้ จึงงดการรักษาคนที่ป่วยในวันเหล่านั้น แต่หากมีกรณีผู้ป่วยฉุกเฉินเข้ามา ครูบาแสนก็พร้อมจะรับผู้ป่วยไว้สอบถามและดูแลรักษาเบื้องต้นก่อน แต่ยังไม่ทำพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ เวลาในการเข้าพบครูบาแสนเป็นช่วงประมาณ 09.00-11.30น. พักช่วง 12.00-13.00น. แล้วเปิดให้เข้าพบอีกที เวลา 13.00-16.00น. ซึ่งกำหนดเวลาดังกล่าวเป็นแบบคร่าวๆ หากมีผู้ป่วยฉุกเฉินมานอกเหนือจากเวลานี้ ครูบาแสนก็จะเข้าไปดูแลเช่นกัน ครูบาแสนฉันอาหารเพียงมือเดียวคือมือเช้า ฉะนั้นในช่วงเวลาพัก ครูบาแสนจะพักผ่อนนอนหลับหรือกลับไปทำธุระที่กุฏิตนเอง แล้วกลับมาที่ศาลาหลังจากตื่นนอนแล้ว เมื่อผู้ป่วยมาพบจึงมักไปรอที่ศาลาวัด

หลังจากที่ครูบาแสนพูดคุยสอบถามประวัติเสร็จแล้วจะบอกให้ผู้ป่วยและญาตินั่งรอเวลาเพื่อไปพบคนทรงพร้อมๆ กับผู้ป่วยอื่นๆ ที่มาพบครูบาแสนในวันเดียวกัน ครูบาแสนจะบอกให้ผู้ป่วยไปเจอกันที่บ้านคนทรง ซึ่งอยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียงกัน ช่วงเวลาประมาณ 15.00-16.00น. ถ้าผู้ป่วยที่รู้จักบ้านคนทรงจะไปเองก่อนก็ได้ แต่ถ้าไม่รู้จักก็ให้ขับรถตามๆ รถคันที่พาครูบาแสนนั่งไปด้วย เมื่อไปถึงบ้านคนทรง ทุกคนขึ้นไปบนบ้าน คนทรงก็จะเตรียมตัวเข้าทรงเพื่อให้สอบถามปัญหาต่อไป

แม่ศรี ซึ่งเป็นคนทรงผีเจ้าหนาน ในเวลาที่ไม่เข้าทรงจะแต่งตัวแบบชาวบ้านที่สูงอายุตามชนบททั่วไป คือ ใส่เสื้อคอกระเช้ากับนุ่งผ้าซิ่น แต่เมื่อต้องเข้าทรง แม่ศรีจะมีการเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกาย คือ เอาเสื้อแขนกระบอกมาใส่ทับอีกทีและเอาผ้ามาโพกหัว แต่ไม่เปลี่ยนการนุ่งผ้าซิ่น

เมื่อถึงเวลาเข้าทรง แม่ศรีซึ่งนั่งอยู่ตรงมุมของบ้าน จะหันไปกราบไหว้พระพุทธรูปบนโต๊ะบูชาที่อยู่ใกล้ๆ และสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย จากนั้นจะหันหน้ากลับมาหาผู้ที่มาเข้าพบ แล้วก็มลงจนหน้าเกือบชิดพื้น เมื่อเงยหน้าขึ้นมาจะมีอาการหวอ เธอ และทำท่าทางเหมือนวิงเวียน หลังจากนั้นจะนั่งตัวตรงปกติและพูดคุยกับคนที่มาพบ ว่าตอนนี้เจ้าหนานได้เข้าทรงแล้ว

เจ้าหนานมีการสอบถามอาการความเจ็บป่วยทั้งจากตัวผู้ป่วยเองและจากครูบาแสน เมื่อรู้คร่าวๆแล้วว่าคนที่มาหาเจ็บป่วยด้วยอาการแบบใด เจ้าหนานจะทำการดูดวงโดยใช้ข้าวตอก ซึ่งเจ้าหนานจะหยิบข้าวตอกออกมาจากในขวดโหลหนึ่งกำมือ เป่าคาถาใส่มือที่กำลังกำข้าวตอกแล้วโยนข้าวตอกลงพื้นข้างหน้า จากนั้นดูข้าวตอกที่กระจายลงบนพื้น ซึ่งเจ้าหนานจะเห็นในสิ่งที่ต้องการรู้จากการกระจายตัวของข้าวตอกบนพื้น ตัวอย่างเช่น พื้นที่บริเวณบ้าน หมู่บ้านที่อยู่ สภาพในบ้าน ขอบเขตที่ดิน เป็นต้น เมื่อทราบแล้วเจ้าหนานจะถามคนที่มาพบ ว่าลักษณะบ้านหรือที่ดินของผู้ป่วยเป็นแบบนี้ใช่ไหม เมื่อพูดคุยทำความเข้าใจลักษณะบ้านและที่อยู่เสร็จแล้ว จากนั้นเจ้าหนานก็จะออก

จากร่างของแม่ศรีเพื่อไปตามที่บ้านหรือที่ดินของคนที่มาพบ เพื่อไปหาสาเหตุที่ทำให้คนเจ็บป่วย ระยะเวลาที่เจ้าหน้าที่ออกจากร่างไปจะขึ้นอยู่กับระยะทางของสถานที่ หากระยะไม่ไกลมาก ต่างอำเภอ หรือจังหวัดใกล้ๆ จะใช้เวลาประมาณ 1-5 นาที ถ้าต่างจังหวัดไกลๆ ใช้เวลาประมาณ 10 นาที ต่างประเทศใช้เวลาประมาณ 30 นาที ในขณะที่เจ้าหน้าที่ออกไปดูสถานที่บ้านหรือที่ดินของผู้มาเข้าพบ แม่ศรีจะนั่งพูดคุยสอบถามความเป็นมาของผู้มาเข้าพบเพื่อขอให้เจ้าหน้าที่กลับมา เมื่อเจ้าหน้าที่กลับมาเข้าร่างแล้ว แม่ศรีจะแสดงอาการหวาด เรอ อีกครั้ง เป็นการแสดงว่าเจ้าหน้าที่กำลังจะเข้าร่างทรง เมื่อเจ้าหน้าที่เข้าทรงแล้วก็จะบอกเล่าถึงสิ่งที่เจอที่สถานที่นั้นและบอกสาเหตุที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วย เช่น เพื่อนบ้านที่ไม่ถูกกันแอบทำคุณไสยใส่ ญาติพี่น้องไม่พอใจเรื่องมรดกจึงทำคุณไสยใส่ ผู้หญิงต้องการจะมาแย่งสามีจึงทำเสน่ห์ใส่สามีและทำคุณไสยเสกใส่ท้องภรรยา ผู้ป่วยไปทำให้เจ้าที่เจ้าทางไม่พอใจหรือไปขุดดินในที่สวนโดยไม่ขอเจ้าที่เจ้าทาง เป็นต้น ซึ่งพบว่า การที่เจ้าหน้าที่ไปดูที่บ้านหรือสภาพแวดล้อมบริเวณชุมชนของผู้ป่วย แล้วนำมาอธิบายสาเหตุของความเจ็บป่วย แสดงให้เห็นว่าความเจ็บป่วยยังคงเกี่ยวพันกับความสัมพันธ์ของคนในสังคม คนที่ป่วยเพราะทำผิดบรรทัดฐานของสังคมนั้นหรือความสัมพันธ์ต่อคนในชุมชนไม่ดี การป่วยคือการลงโทษจากผีและคนที่ปองร้าย

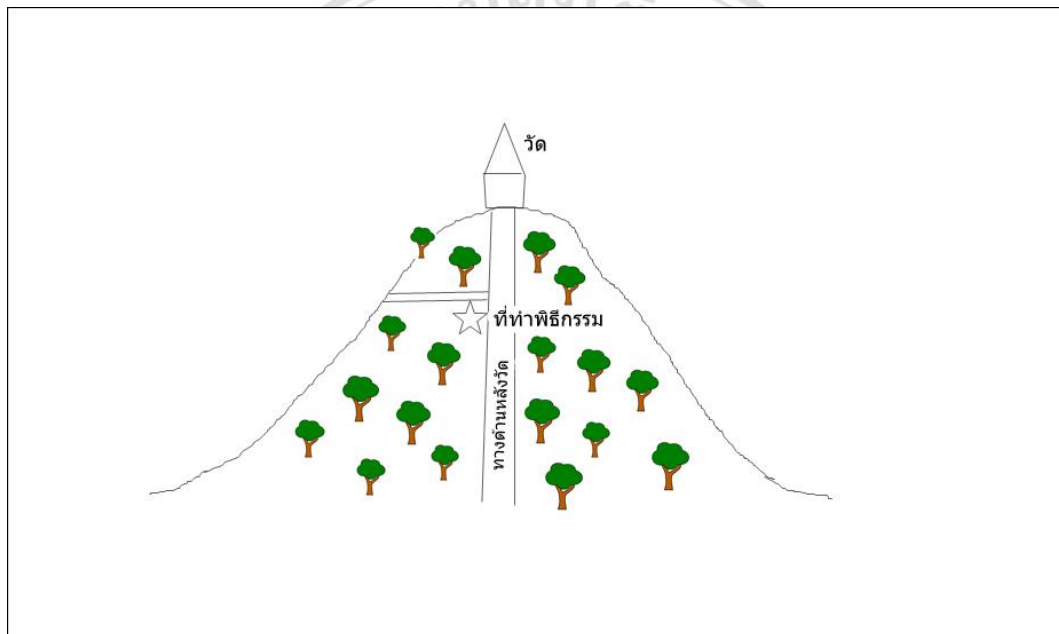
นอกจากนั้นแล้ว เจ้าหน้าที่ยังมีพลังในการมองทะลุร่างกาย เพื่อหาอวัยวะที่ผิดปกติ เจ้าหน้าที่กล่าวถึงพลังชนิดนี้ว่าเป็นตา X-ray เห็นอวัยวะภายในของคนเหมือนเวลาที่หมอในโรงพยาบาลดูการ X-ray ผ่านจอคอมพิวเตอร์ ซึ่งเจ้าหน้าที่จะบอกแก่ผู้ป่วยว่าตอนนี้อวัยวะใดเสียหาย ถ้าหากความเสียหายนั้นเกิดจากเชื้อโรคหรือความเสื่อมของอวัยวะ เจ้าหน้าที่จะแนะนำให้ผู้ป่วยไปปรึกษาหมอกับหมอที่โรงพยาบาล แต่หากพบว่าอวัยวะที่เสียหายเนื่องจากมีสิ่งของที่หมอผีใช้วิชาอาคมนำมาใส่ในตัวผู้ป่วย เจ้าหน้าที่จะบอกครูบาแสนให้เป็นผู้นำไปรักษาตามพิธีกรรมแก่คุณไสยต่อไป โดยจะบอกว่าต้องเตรียมของอะไรบ้างเพื่อไปทำพิธี และบอกอาหารที่ใช้เช่นหรือจ้างผีในพิธีกรรมด้วย

เมื่อรู้สาเหตุและสิ่งของที่ต้องเตรียม ครูบาแสนจะจดลงสมุดบันทึก จากนั้นจะพาผู้ป่วยกลับมาที่วัดเพื่อเตรียมทำพิธีกรรมตัดผีและแก้คุณไสย ผู้ป่วยบางรายที่มีฐานะร่ำรวยมากๆ สามารถทำพิธีกรรมเสร็จได้ภายในวันเดียวกัน แต่ส่วนมาก ครูบาแสนมักจะบอกให้ผู้ป่วยอยู่รักษาตัวที่วัดหลายวันก่อนทำพิธีกรรม หรือหากผู้ป่วยไม่สะดวกอยู่รักษาที่วัดก็อนุญาตให้กลับบ้านได้ แล้วค่อยนัดวันมาทำพิธีกรรมอีกที ซึ่งการทำพิธีกรรมต้องดูวันที่เหมาะสม นั่นคือไม่ใช่วันพระและวันอังคาร เนื่องจากวันพระกับวันอังคารเป็นวันที่ผีและสิ่งชั่วร้ายจะมีพลังอำนาจมาก พลังอาคมของครูบาแสนอาจจะสู้ไม่ได้

2) วัน เวลา และสถานที่ในการทำพิธีกรรม ครูบาแสนให้ความสำคัญในเรื่องวัน เวลา และสถานที่อย่างมาก วันพระกับวันอังคารเป็นวันที่แม่ศรีงดเข้าทรงและมาปฏิบัติธรรมที่วัดดอยกะหลก ส่วนครูบาแสนยังคงออกมาพูดคุยกับผู้ป่วยและคนที่มาทำบุญที่ศาลาเหมือนทุกๆ วัน แต่จะงดทำพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ต่างๆ ในส่วนของเวลามีความสำคัญต่อพิธีกรรม โดยพิธีกรรมการตัดผีหรือ

แก้คุณไสยต่างๆ จะทำขึ้นในเวลาช่วงเย็นพลบค่ำที่ตะวันตกดิน เนื่องจากเชื่อว่าเป็นช่วงเวลาที่ยี่สิบเก้ากำลังอ่อนแรง หากทำพิธีกรรมในช่วงเวลานั้นจะสามารถสู้กับพลังของสิ่งชั่วร้ายได้

ในเรื่องของสถานที่ ครูบาแสนเลือกทำที่เนินลงเขาด้านหลังวัด ซึ่งมีสภาพเป็นป่า วัดดอยกะหลกเป็นวัดที่ตั้งอยู่บนเนินเขาสูงเล็ก มีทางเข้าออก 2 ทางคือทางด้านหน้าวัดกับทางด้านหลังวัด โดยทางด้านหลังวัดมีทางสามแยก ซึ่งเป็นสถานที่ที่ครูบาแสนใช้ทำพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ เนื่องจากมีความเชื่อว่าทางสามแยกมีผีมาชุมนุมอยู่มาก ประกอบกับทางลงเนินด้านหลังเป็นป่าที่รก้างไม่มีชาวบ้านกล้าใช้สัญจรเพราะกลัวผี บริเวณนี้จึงเหมาะที่จะใช้ทำพิธีกรรม

ภาพ 4.1 ด้านหลังวัดดอยกะหลก

3) วิธีการรักษาคนไข้ มี 3 วิธีการหลักๆ ได้แก่ การใช้สมุนไพร การใช้แนวคิดทางพุทธศาสนา และการทำพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ในส่วนของการใช้สมุนไพร ครูบาแสนได้รับซื้อสมุนไพรที่มีคนเอามาขายในวัดแล้วนำมาใส่ตู้ขายต่อ ส่วนมากเป็นยาสมุนไพรท้องถิ่น เช่น ไม้เกี้ยว ยาดม ยาหอม ขมิ้นชัน การบูร เสลดพังพอน ฯลฯ ซึ่งยาสมุนไพรเหล่านี้ไม่ได้มีฤทธิ์การรักษารุนแรง เป็นเพียงยาที่ช่วยบรรเทาอาการเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น ส่วนมากครูบาแสนจะแนะนำผู้ป่วยให้ใช้ยาสมุนไพรเพื่อบรรเทาอาการวิงเวียน หรือร้อนใน เป็นต้น

ภาพ 4.2 ตู้ยาสมุนไพรภายในศาลาวัดคอยกะหลก

ในด้านการรักษาโดยใช้แนวคิดทางพุทธศาสนามีหลายวิธี เช่น การปฏิบัติธรรม ทำสมาธิ การเทศนาเรื่องกฎแห่งกรรมเพื่อให้ผู้ป่วยยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้น เป็นต้น ซึ่งครูบาแสนเล่าว่าการทำสมาธิเป็นการฝึกจิตใจให้แข็งแกร่งจนเกิดพลังที่สามารถต่อสู้กับสิ่งที่กำลังคุกคามสุขภาพอยู่นอกจากนั้น การทำสมาธิยังทำให้เกิดบุญกุศลที่จะช่วยบรรเทาทุกข์และเป็นเกราะกำบังให้สิ่งชั่วร้ายไม่สามารถเข้ามาทำร้ายบุคคลนั้นได้

ส่วนพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ซึ่งครูบาแสนได้มีการผสมผสานทั้งแนวคิดพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน พราหมณ์ ผี และไสยศาสตร์เข้าด้วยกัน พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการรักษา อาทิ การดื่มน้ำหรืออาบน้ำมนต์ การสืบชะตา การตัดผี เป็นต้น โดยการดื่มน้ำหรืออาบน้ำมนต์และการสืบชะตาจะทำที่บริเวณวัด ส่วนพิธีกรรมตัดจะทำที่ป่าด้านหลังวัด ในศาลาวัดมีถ้ำน้ำมนต์ที่พันด้วยสายสิญจน์ โดยต่อสายสิญจน์มาจากพระพุทธรูปที่ศาลาวัด

ภาพ 4.3 ถังน้ำมนต์

ครูบาแสนอธิบายว่าวิธีการรักษาแบบนี้เรียกว่าเป็นการใช้พุทธมนต์ กล่าวคือ เป็นการใช้พลังของพุทธศาสนามาผนวกเข้ากับพลังของเวทมนต์คาถา เพื่อป้องกันหรือรักษาอาการเจ็บป่วยที่กระทำโดยสิ่งชั่วร้าย ซึ่งครูบาแสนกล่าวว่าวิธีการใช้พุทธมนต์เป็นไสยศาสตร์เช่นกัน แต่เป็นไสยศาสตร์สายขาว โดยแตกต่างจากไสยศาสตร์ที่หมอผีหรือผู้มีคาถาอาคมอื่นๆ ใช้ตรงที่หมอผีใช้ไสยศาสตร์เพื่อทำร้ายหรือทำให้คนอื่นหลงมัวเมา ซึ่งเรียกว่าเป็นไสยศาสตร์สายดำ เช่น การทำเสน่ห์ การเสกหนังควายเข้าห้อง การส่งผีมาสิงร่าง เป็นต้น แต่ครูบาแสนจะใช้ไสยศาสตร์สายขาว ซึ่งมีหน้าที่ป้องกันและแก้ไขให้สิ่งชั่วร้ายนั้นออกไปเท่านั้น ไม่มีการทำคุณไสยเพื่อทำร้ายใครก่อนและไม่มีการแก้แค้นเอาคืนเป็นอันขาด

ในพิธีกรรมตัดจะมีลูกศิษย์ครูบาแสนคอยจัดเตรียมทำสิ่งของในพิธีกรรมบางอย่างให้ เช่น เตรียมสายสิญจน์ สะตวง มีด เป็นต้น และลูกศิษย์มีหน้าที่เป็นผู้ช่วยคอยส่งของให้ครูบาแสน ในขณะที่ทำพิธีกรรม โดยลูกศิษย์ที่มาช่วยครูบาแสนเป็นคนที่เคยป่วยแล้วครูบาแสนรักษาให้หาย ซึ่งจะมาช่วยแค่เฉพาะช่วงทำพิธีกรรม เมื่อเสร็จพิธีกรรมก็กลับบ้านตนเอง ไม่ได้อยู่ค้างที่วัด ยกเว้นวันพระใหญ่ที่มีการปฏิบัติธรรมเท่านั้น ลูกศิษย์จึงจะมานอนค้างที่ศาลาวัดเพื่อร่วมปฏิบัติธรรมกับผู้ป่วยรายอื่นๆ

3) สิ่งของที่ต้องนำมาประกอบพิธีกรรม ได้แก่ 1) สะตวง ซึ่งหมายถึงกาบกล้วยที่ทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดประมาณ 2 ฝ่ามือ มีตุ้งปอกอยู่ 4 ด้าน ใช้ใบตองปูพื้น ข้างในสะตวงมีสิ่งของ

หลายอย่าง ได้แก่ ข้าวเหนียววางไว้ 4 มุมของสะดวง น้ำ กล้วยดิบหั่น อ้อยหั่น ส้มโอหั่น ดอกไม้
เมี่ยง ขนมขบเคี้ยว อาหารคาวที่เจ้าหน้าที่กำหนดให้จัดเตรียมมา และตุ๊กตาปั้นรูปคนขนาด 1 ฝ่ามือ
ซึ่งในสมัยก่อนทำจากดินเหนียว แต่ปัจจุบันทำจากดินน้ำมันแทน โดยจะเลือกใช้สีไหนก็ได้ตามความ
สะดวก คอของตุ๊กตาจะมัดกับเชือกไว้ ซึ่งเชือกนั้นจะนำไปมัดกับของที่ใช้แก้อีกที 2) ของที่ใช้ในการ
แก้คุณไสย ซึ่งเป็นของอย่างเดียวกับที่หมอผีคนทำของได้ใช้ทำคุณไสยมายังผู้ป่วย ครูบาแสนจะบอก
ให้ฝั่งผู้ป่วยเป็นคนเตรียมมาเอง ของที่นิยมมาทำคุณไสย เช่น ตะปู หนังกวาย ลีว แท่งเหล็ก เป็นต้น
แต่ในปัจจุบันสิ่งของที่หมอผีใช้ทำคุณไสยมีความแปลกใหม่ไปจากเดิมหลายอย่าง เช่น เตาไมโครเวฟ
สว่านไฟฟ้า หม้อหุงข้าว เครื่องซักผ้า ผ้าไหมราคาแพง เพชร ทองคำ เป็นต้น ซึ่งครูบาแสนอธิบายว่า
สิ่งของเหล่านี้มีราคาแพงและหายาก ฉะนั้น ผู้ป่วยต้องเสียเงินจำนวนมากเพื่อซื้อหรือหาซื้อของ
เหล่านี้มาทำพิธีกรรมแก้ หากของบางอย่างหายากหรือราคาสูงเกินไปจนผู้ป่วยไม่สามารถหาได้
ทำให้ครูบาแสนทำพิธีกรรมรักษาไม่ได้ ผู้ป่วยจึงไม่ได้รับการรักษา นี่จึงเป็นเหตุผลที่หมอผีเลือกใช้
ของแปลกๆ ที่หายากหรือราคาแพง เพื่อให้คนทำพิธีกรรมแก้คุณไสยไม่สามารถหาของชนิดเดียวกัน
มาทำพิธีแก้ได้

ภาพ 4.4 สะดวง

สิ่งของในสะดวก มีความหมายว่าเป็นของกินที่คนทำพิธีกรรมใช้เช่น ไหว้ผี กล่าวคือเป็นการขอขมาและไหว้วานผีให้ช่วยในการทำพิธีกรรมนี้ ซึ่งผีในที่นี้ หมายถึงผีที่อยู่บริเวณป่าด้านหลังวัด ซึ่งเป็นผีร้ายที่เคยอยู่แถวนั้นมาก่อนตามตำนานของดอยกะหลก หรือบางครั้งอาจจะเป็นผีที่โดนหมอผีเอามาปล่อย โดยมีเป็นจำนวนมาก ผีเหล่านี้ยังชดใช้กรรมไม่หมด จึงยังไม่ได้ไปสุดไปเกิดและไม่มีคนทำบุญให้ ส่งผลให้มีความหิวโหย การทำสะดวกโดยใส่อาหารคาวหวานเพื่อต้องการจ้างวานผีให้ทำงานให้ ครูบาแสนเล่าว่าบางคนอาจจะเห็นผีมายืนรอรอบๆบริเวณขณะทำพิธีกรรม และหลังจากที่ทำพิธีกรรมเสร็จแล้วอาจจะเห็นผีรุมกินอาหารในสะดวก ผีที่ครูบาแสนเห็นบางครั้งมีลักษณะเป็นแสงจางๆ บางครั้งมาเป็นเงาดำๆ บางครั้งมาเป็นรูปร่างเหมือนคน ซึ่งความแตกต่างของผีแต่ละลักษณะขึ้นอยู่กับพลังงานของผี ถ้ามีพลังมากก็เห็นเป็นรูปร่างชัดเจน ถ้าพลังปานกลางก็จะเห็นเป็นเงาดำ ถ้าพลังงานน้อยก็จะเป็นแสงจางๆ เป็นต้น แต่ส่วนมากครูบาแสนจะรับรู้ได้ด้วยจิตมากกว่าเห็นเป็นภาพชัดเจน และสามารถสื่อสารกับผีได้ด้วยจิต

ผู้ป่วยที่มาทำพิธีกรรมในแต่ละวัน มักจะเป็นผู้ป่วยที่ได้มารักษาก่อนหน้านี้สักพักหนึ่งแล้ว แต่รอวันที่เหมาะสมกับการทำพิธีกรรม นอกจากนั้น ญาติของผู้ป่วยต้องใช้เวลาในการหาของที่ต้องใช้ในพิธีกรรม หลังจากกลับจากบ้านคนทรง ครูบาแสนจะให้ลูกศิษย์ทำสะดวกและเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ ไร่ไร่ที่วัด เมื่อครูบาแสนและคนที่ต้องทำพิธีกรรมในวันนั้นมาถึงวัดแล้วจึงเดินทางไปยังด้านหลังวัด สถานที่ทำพิธีกรรมอยู่ตรงกับสามแยก รอบบริเวณเป็นถนนที่สองข้างทางมีป่ากร้างที่ไม่มีบ้านคนอยู่เลย

4) ขั้นตอนในการทำพิธีกรรมตัดหรือแก้คุณไสย อันดับแรก ลูกศิษย์จะนำสายสิญจน์มาพันรอบๆ กรอบสี่เหลี่ยมขนาดพอดีคนนั่ง ซึ่งกรอบนั้นสร้างจากไม้ไผ่ เพื่อให้เป็นที่ครูบาแสนใช้ทำพิธีกรรม ในกรอบสายสิญจน์เป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ที่อำนาจผีไม่สามารถเข้าถึงได้ ผู้ป่วยจะเข้าไปนั่งในกรอบสายสิญจน์ ส่วนครูบาแสนจะนั่งอยู่ข้างๆ ด้านนอกกรอบสายสิญจน์ โดยครูบาแสนจะเริ่มสวดมนต์จากบทพุทธรังษิตจากนั้นจะสวดบทสวดที่ได้เรียนมาจากพระอาจารย์ท่านอื่น ซึ่งมีทั้งบทสวดภาษาไทยและภาษาบาลี แต่ไม่สามารถเปิดเผยเนื้อหาของบทสวดได้ บทสวดเหล่านี้มีความหมายในการติดต่อกับผีให้ช่วยเหลือในการปลดปล่อยของคุณไสยออกจากตัวผู้ป่วยหรือปล่อยปลดผีที่กำลังสิงร่างผู้ป่วย ขณะที่กำลังสวดบทสวดอยู่ ครูบาแสนจะหยิบเอาสะดวกที่มีตุ๊กตารูปคนขึ้นมา จากนั้นใช้มีดหรือกรรไกรตัดด้วยสายสิญจน์ที่มัดกับตุ๊กตาและของที่ใส่แก้คุณไสยออกจากกัน เมื่อตัดเสร็จแล้วมีความหมายว่าของที่โดนคุณไสยนั้นจะถูกตัดออกไปจากชีวิตผู้ป่วย หากมีผู้ป่วยที่มาทำพิธีกรรมหลายคนก็ต้องทำพิธีการเหมือนกันนี้หลายครั้ง จากนั้น เมื่อตัดสายสิญจน์เสร็จแล้ว จะรวบรวมเอาสะดวกไปวางทิ้งไว้ตรงโคนต้นไม้ใกล้ๆ บริเวณที่ทำพิธี แล้วทุกคนที่อยู่ในพิธีกรรม ทั้งครูบาแสน ลูกศิษย์ ผู้ป่วย และญาติผู้ป่วยให้รีบออกจากบริเวณนั้นทันที โดยห้ามหันหลังกลับมามองสถานที่ทำพิธี

และห้ามตอบรับเสียงทักทายแปลกๆ เด็ดขาด หากผู้ใดเผลอหันไปมองหรือไปตอบรับคำทักทายแปลกๆ อาจจะโดนผีที่มากินเครื่องเช่นข้าวสิ่งหรือตามกลับมาทำร้ายได้

ในบางกรณี คนที่ทำพิธีกรรมตัดไปแล้วอาจจะยังไม่หายและกลับมามีอาการป่วยอีก ครูบาแสนให้เหตุผลว่าเป็นเพราะหมอผีได้ทำคุณไสยใส่ซ้ำอีก จึงต้องมาทำพิธีกรรมตัดอีกจนกว่าหมอผีจะหยุดทำ ในการทำคุณไสย หมอผีจะทำพิธีเติมของคุณไสยอยู่เรื่อยๆ และทำเป็นประจำช่วงเวลาหนึ่งของทุกวัน ทำให้ผู้ป่วยมีอาการเจ็บป่วยอย่างเดิมในเวลาเดิมของทุกวัน เช่น ผู้ป่วยที่มีอาการใจคอไม่ดี ร้อนรุ่มในใจ เหมือนมีไฟไหม้ในตัวในช่วงเวลาเที่ยงวันของทุกวัน เนื่องจากหมอผีเอาไฟลงตุ๊กตารูปปั้นคน ซึ่งใช้เป็นสื่อเชื่อมโยงถึงคนที่ต้องการปองร้าย ในเวลาเที่ยงของทุกวัน เป็นต้น

เมื่อออกจากสถานที่ทำพิธีกรรมแล้ว ผู้ป่วยบางคนที่มีอาการไม่หนักอาจจะขอลับบ้านได้เลย ส่วนคนที่เคยป่วยหนักๆ มาก่อน ครูบาแสนอาจจะให้อยู่วัดต่อเพื่อ 1) ทำการปรับสภาพร่างกายและจิตใจ 2) เมื่อกรณีหมอผีทำคุณไสยใส่ซ้ำอีก ครูบาแสนจะได้ช่วยป้องกันไม่ให้ของคุณไสยเข้าตัวผู้ป่วยซ้ำอีก 3) การจะออกจากกระบวนการรักษาของวัดต้องดูดวงชะตาและวันที่เหมาะสม ในช่วงที่ดวงผู้ป่วยกำลังตกและวันที่ผีมีพลังมาก (วันพระและวันอังคาร) ไม่ควรออกจากวัดเพราะจะทำให้สิ่งไม่ดีกลับเข้ามาทำร้ายได้ง่าย ในบริเวณวัดคอยกะหลก ครูบาแสนได้กางเขตอาคมเพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้าบริเวณวัด ผู้ป่วยที่อยู่ในวัดได้รับการป้องกันสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้าถึงตัว หลังจากเสร็จพิธีกรรมตัด ผู้ป่วยมักจะอยู่วัดต่ออีก 2-3 วัน เพื่อให้แน่ใจว่าหายจากอาการเจ็บป่วย แล้วจึงลาครูบาแสนกลับบ้าน

ตัวอย่างผู้ป่วย

ผู้ป่วยเพศหญิง อายุ 25 ปี ชื่อ นิด (นามสมมติ) ทำงานเป็นเจ้าหน้าที่สาธารณสุขของโรงพยาบาลประจำอำเภอแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ ก่อนหน้าที่จะมีอาการผิดปกติ นิดอยู่กับแฟนแล้วกำลังตั้งครรถ์ได้ 2 เดือน แฟนของนิดประสบอุบัติเหตุทางรถยนต์เสียชีวิตกะทันหัน ทำให้นิดเสียใจเป็นอย่างมาก หลังจากนั้น นิดก็เริ่มมีอาการผิดปกติ คือ เห็นผีอื่นๆ และเห็นผีคนรักที่ตายไปแล้วมาอยู่ด้วย นิดพูดคนเดียวบ่อยๆ ทำให้คนที่อยู่แวดล้อมรู้สึกหวาดกลัว นิดเองก็จิตใจไม่ค่อยอยู่กับเนื้อกับตัวและรู้สึกไม่มีความสุข แต่ยังสามารถทำงานและพูดคุยกับคนอื่นๆ ได้ตามปกติ พ่อของนิดจึงได้ตัดสินใจพานิดมารับการรักษาที่ครูบาแสนตามคำแนะนำของญาติๆ ที่เคยมารักษา ขณะที่นิดมาหาครูบาแสนครั้งแรก อายุครรภ์ของนิดได้ 7 เดือน

เมื่อมาถึงวัดคอยกะหลกครั้งแรก ครูบาแสนได้จัดประวัติส่วนตัวและประวัติการรักษาของนิด พบว่านิดเคยไปรักษาที่โรงพยาบาลแล้วแต่อาการผิดปกติเหล่านี้ยังไม่หาย หมอที่โรงพยาบาลวินิจฉัยว่าเกิดจากความวิตกกังวล ความเครียด และความ โศกเศร้าจากการสูญเสียคนรักอย่างกะทันหัน หมอจ่ายยาคลายเครียดและยานอนหลับให้นิด แต่อาการเห็นผีและรู้สึกไม่สบายใจของนิดยังไม่หายไป พ่อของนิดจึงพามาหาครูบาแสน เมื่อครูบาแสนบันทึกประวัติของผู้ป่วยเสร็จ จึงบอกให้ไป

บ้านแม่ศรี เพื่อให้เข้าทรงวิญญาณเจ้าหนานแล้วบอกสาเหตุและวิธีการแก้ไขความเจ็บป่วยของนิค
เมื่อไปบ้านคนทรงแล้ว ร่างทรงเจ้าหนานบอกว่าสาเหตุความเจ็บป่วยของนิคเกิดจาก 1)
ผีแฟนนิคคอยตาม ไม่ยอมไปไหน อยากเอานิคกับลูกไปอยู่ด้วย 2) นิคโดนทำคุณไสยใส่ โดยที่คนทำ
ไม่ได้ตั้งใจจะทำใส่ นิคโดยตรง แต่ต้องการจะทำใส่หัวหน้าของนิค ซึ่งนิคเป็นคนที่อยู่ใกล้ชิดทำให้
โดนลูกหลง หัวหน้าของนิคมีตราครุฑบังอยู่ ของคุณไสยจึงไม่เข้า และมาเข้าคนที่อยู่ใกล้ชิดหัวหน้า
ซึ่งก็คือนิคแทน ของคุณไสยที่โดนทำใส่คือหัวลิ่ว หัวลิ่วตอนนี้ฝังอยู่ตรงกลางอก โดยมีตัวลูกในท้อง
ของนิค โอบบังอยู่ ทำให้ทำพิธีเอาออกตอนนี้ไม่ได้ เพราะจะเป็นอันตรายแก่ลูกในท้อง ต้องรอให้
คลอดลูกก่อน จึงจะทำพิธีถอนลิ่วออกได้

เจ้าหนานส่งนิคกลับไปให้ครูบาแสนทำพิธีกรรมรักษา โดยทำพิธีกรรมแก้สาเหตุข้อที่ 1
ก่อน ส่วนข้อที่ 2 จะทำตอนนิคคลอดลูกแล้ว พิธีกรรมนี้ เรียกว่า พิธีตัด หมายถึงตัดความสัมพันธ์
ระหว่างนิคกับผีคนรักของนิคที่เสียชีวิตไปแล้ว โดยพิธีกรรมจะทำช่วงพลบค่ำ 18.00-19.00 น. ใน
พิธีกรรมครูบาแสนจะให้นิคเข้าไปนั่งในอาณาเขตที่กั้นด้วยสายสิญจน์กรอบ 4 เหลี่ยม อุปกรณ์
ประกอบในพิธีที่สำคัญคือสะดวง ซึ่งมีตุ๊กตาปั้นด้วยดินน้ำมันเป็นรูปคนคู่ชาย-หญิง มัดติดกันด้วยด้าย
สายสิญจน์ หลังจากนั้น ครูบาแสนจะสวดมนต์และคาถาต่างๆ แล้วตัดด้ายที่มัดตุ๊กตาคู่ให้ขาดจากกัน
ทั้งตุ๊กตาที่เป็นตัวผู้ชายไว้ในป่าที่ทำพิธีกรรม แล้วให้นิครีบเดินออกไปจากที่นั่น โดยห้ามหันหลัง
กลับไปเด็ดขาด โดยที่ป่าแห่งนี้ใช้เฉพาะทำพิธีกรรมแก้คุณไสยและไล่ผีเท่านั้น ป่าแถบนี้จึงไม่มี
ชาวบ้านกล้าเข้ามา

หลังจากทำพิธีเสร็จ นิคเล่าว่า ขณะที่ทำพิธีกรรม เธอนั่งในกรอบสายสิญจน์สี่เหลี่ยม
เห็นผีต่างๆ มารายล้อมรอบๆ กรอบสี่เหลี่ยม ผีแฟนเธอได้พยายามมาดึงเธอออกจากกรอบสายสิญจน์
ด้วย หลังจากกลับถึงที่พัก นิคบอกว่าเธอรู้สึกสบายใจขึ้นมาก อาการเห็นผีไม่มีแล้ว แล้วเมื่อเธอคลอด
ลูกเสร็จ นิคต้องกลับมาแก้ไขสาเหตุข้อที่ 2 อีกครั้ง

4.3.2 ขั้นตอนและวิธีการรักษาของสำนักน้ำใจ

สำนักน้ำใจมีกระบวนการรักษาความเจ็บป่วยที่แยกตามแหล่งที่เกิดความเจ็บป่วย 3
ประการ ได้แก่ ประการที่หนึ่ง ความเจ็บป่วยทางร่างกาย ประการที่สอง ความเจ็บป่วยจากสภาวะ
สังคมและวัฒนธรรม และประการที่สาม ความเจ็บป่วยทางจิตใจ ในการรักษาที่ใช้เวทมนต์คาถา พ่อปู่
จะอธิบายว่าสิ่งนี้คือพระเวทย์ ซึ่งหมายถึงไสยศาสตร์สายขาว โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประการแรก ความเจ็บป่วยทางร่างกายมีหลายลักษณะ อาทิ ปวดเมื่อยตามร่างกาย อัม
พฤกษ์ มะเร็ง โรคหอบหืด เป็นต้น ซึ่งมีวิธีการรักษาได้แก่ การแหก การนวด และการใช้สมุนไพร

1) การแหกหมายถึงการใช้อุปกรณ์คล้ายมิดที่ทำจากไม้หรือกระดูกสัตว์ เช่น เขี้ยวเสือ
งาช้าง เป็นต้น มาขูดลงบนบริเวณที่เจ็บปวด โดยพ่อปู่จะให้ลูกศิษย์ของพ่อปู่ ซึ่งเรียกว่าครูบาอาจารย์
เป็นผู้แหก ขณะที่ทำการแหกจะใช้น้ำมันต์พรมไปด้วยและสวดคาถาไปด้วย การแหกเป็นการขูดเอา

พิษที่สะสมบริเวณที่เจ็บปวดออกมา ขณะแหกจะรู้สึกเจ็บปวดอย่างมาก แต่เมื่อแหกเสร็จแล้วจะรู้สึกเบาและสบายขึ้น พ่อปู่เล่าว่า เมื่อก่อนจะใช้เข็มในการแหก แต่เนื่องจากมีข่าวการแพร่ระบาดของโรค ร้ายแรงที่ติดต่อกันทางเลือด ทำให้ต้องเปลี่ยนมาใช้ไม้หรือาง้างแทน โดยแต่ก่อนพ่อปู่จะเป็นผู้ทำการแหกเอง แต่หลังจากที่มีลูกศิษย์เข้ามาช่วยงาน พ่อปู่จึงได้สอนวิธีการแหกและคาถาให้ลูกศิษย์ เพื่อให้ลูกศิษย์ช่วยรักษาผู้ป่วย ทำให้พ่อปู่มีเวลารักษาผู้ป่วยรายอื่นได้มากขึ้น

ตัวอย่างการรักษาด้วยวิธีการแหก

พี่พร (นามสมมติ) เป็นหญิงวัยกลางคน อายุประมาณ 40 ปี พี่พรเข้ามาพบพ่อปู่เนื่องจากมีอาการปวดเมื่อยที่แขน แขนขา ยกแขนไม่ขึ้น คล้ายกับอาการของโรคอัมพฤกษ์ พี่พรเคยไปรับการตรวจจากหมอที่โรงพยาบาลมาแล้ว แต่หมอตกลงไม่พบสาเหตุความผิดปกติและได้ให้ยาบำรุงปลายประสาทมากิน หลังจากนั้นอาการขาแขนไม่ดีขึ้น จนพี่พรยกแขนไม่ไหว จึงได้ให้คนรู้จักพามาหาพ่อปู่ที่สำนักน้ำใจ

ในการตรวจหาสาเหตุของอาการแขนขา พ่อปู่อธิบายว่าเป็นเรื่องพฤติกรรมการใช้ชีวิต และการกินการอยู่ที่ไม่เหมาะสมกับสุขภาพ ซึ่งทำให้เกิดสารพิษสะสมในร่างกายและพิษมากระจุกอยู่ที่แขน พ่อปู่ได้ใช้วิธีการแหกเพื่อเอาพิษที่สะสมในร่างกายออกมา โดยให้ครูบาอาจารย์ที่มาช่วยงานวันนั้นเป็นผู้ทำพิธีแหก

ขั้นตอนการทำวิธีการแhek ในตอนแรกให้พี่พรเปลี่ยนชุดมาสักกระโจมอกเพื่อไม่ให้ชุดที่ตนใส่เปียกน้ำ เนื่องจากในการแhekต้องใช้ใช้น้ำมันตราดด้วย ลูกสิน (นามสมมติ) เป็นผู้ทำพิธีแhek แทนพ่อปู่ โดยนำมิดที่ทำจากงาช้างจุ่มน้ำมันต์ แล้วกรีดเร็วๆ หลายๆ ครั้งลงบนแขนพี่พร พร้อมทั้งสวดคาถาไปด้วย

แม้งาช้างไม่ได้มีความแหลมคมจนแทงเข้าเนื้อได้ แต่ทุกจุดที่กรีดจะมีรอยชำเลือดสีดำปรากฏขึ้น ซึ่งพ่อปู่อธิบายว่านี่คือเลือดที่เป็นพิษสะสมในร่างกาย ต้องกรีดให้พิษออกมา ทุกครั้งที่งาช้างกรีดลงแขน พี่พรจะกรีดร้องเสียงดังและแสดงหน้าตาว่าเจ็บปวดอย่างมากทุกครั้ง จากการสอบถามความรู้สึกของพี่พร พี่พรกล่าวว่ารู้สึกเจ็บปวดอย่างแสนสาหัส หลังจากลูกสินทำการแhekสักพักได้หยุดถามพี่พรว่าไหวไหม เมื่อพี่พรตอบว่าไหวจึงได้แhekต่อ จนพี่พรบอกว่ารู้สึกแขนเบาขึ้น ลูกสินจึงหยุด เมื่อเสร็จพิธีการแhek พี่พรสามารถยกแขนได้เสมือนอาการปวดแขนหายไปหมดสิ้น และอาการเจ็บปวดจากการแhekก็หายไปเช่นกัน

2) การนวดเป็นวิธีการคลายกล้ามเนื้อที่มีอาการเจ็บปวด เมื่อยล้า หรือไม่มีแรง ซึ่งเป็นสิ่งที่ครูบาอาจารย์บางท่านนำเข้ามาใช้ในการรักษา ก่อนแล้วเห็นว่าได้ผลดี จึงได้ถ่ายทอดให้ครูบาอาจารย์ทำต่อไป ซึ่งครูบาอาจารย์บางคนเคยเป็นผู้ป่วยมารักษาที่สำนักนี้ เมื่อได้รับการนวดแล้วรู้สึกว่าร่างกายดีขึ้นจึงได้ขอเรียนรู้เพื่อจะได้นำไปช่วยนวดให้คนที่ป่วยคนอื่นๆ

3) การใช้สมุนไพร มีทั้งแบบรับประทาน ประคบ และสูดดม โดยสมุนไพรแบบรับประทานจะเป็นสมุนไพรที่แก้อาการของโรคลมต่างๆ สมุนไพรประคบใช้ประคบเพื่อบรรเทาอาการเจ็บปวด และแบบสูดดม เป็นการใช้สมุนไพรร่วมกับคาถา ซึ่งตัวสมุนไพรทำจากใบหนาดแล้วม้วนเป็นทรงคล้ายบุหรี่ ครูบาอาจารย์จะเป็นผู้สูดดมสมุนไพรแล้วพ่นควันใส่จมูกหรือตาของผู้ป่วย โดยพ่อปู่ได้อธิบายว่าสมุนไพรที่ใช้สูดดมทำจากใบหนาด เนื่องจากมีความเชื่อว่าใบหนาดเป็นพืชที่มีพลังในการขจัดสิ่งชั่วร้าย ผีจึงกลัวใบหนาด แต่ในขณะเดียวกัน ใบหนาดยังเป็นสมุนไพรที่มีฤทธิ์ในการรักษาโรคหลายอย่าง

ตัวอย่างการรักษาด้วยวิธีการสูดดมใบหนาด

ธิดา (นามสมมติ) หญิงสาวอายุประมาณ 25 ปี มาหาพ่อปู่ด้วยอาการปวดหัวอย่างมาก ซึ่งขณะที่พูดเล่าอาการให้พ่อปู่ฟัง เธอได้ร้องไห้ออกมาด้วย ธิดาเคยไปรับการรักษาจากโรงพยาบาลหลายแห่งแต่ไม่หาย แม่ของธิดาจึงพาเธอมาพบพ่อปู่ พ่อปู่อธิบายว่าสาเหตุที่ธิดापวดหัวคือ โรคกรรม กล่าวคือ เป็นเรื่องของเวรกรรมที่ธิดาเคยกระทำ เนื่องจากมีเจ้ากรรมนายเวรที่โกรธแค้นเธอ ธิดาจึงต้องชดใช้กรรมของตัวเองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ธิดาสามารถบรรเทากรรมให้เจือจางลงได้จากการนั่งสมาธิปฏิบัติธรรมและทำความดี

จากนั้นพ่อปู่ได้บอกให้ครูบาอาจารย์นำยาสูบที่ม้วนเป็นแท่งเหมือนบุหรี่ ซึ่งทำจากใบหนาด มาพ่นควันใส่หน้าผาก ตา และจมูกของธิดาหลายๆครั้ง โดยพ่อปู่อธิบายว่ายานี้ทำจากใบหนาด ซึ่งเป็นสมุนไพรที่มีสรรพคุณ ในทางยาหลายอย่าง รักษาอาการปวดหัวได้ด้วย แต่ในขณะเดียวกัน ตามความเชื่อโบราณ ใบหนาดถือเป็นพืชศักดิ์สิทธิ์ที่มีพลังในการป้องกันภูตผี และสิ่งชั่วร้าย ดังนั้น การสูดดมใบหนาดจึงช่วยรักษาในแง่ความเจ็บป่วยทางกายและป้องกันสิ่งชั่วร้ายที่มองไม่เห็น การรักษาในครั้งนี้จึงเป็นการช่วยบรรเทาให้ความเจ็บปวดของธิดาเบาบางลง

ประการที่สอง ความเจ็บป่วยที่มาจากสภาวะสังคม ซึ่งหมายความว่าคนมีความไม่สบายใจ กังวล หรือทุกข์ใจจากสาเหตุทางสังคม เช่น ครอบครัว คู่รัก ที่ทำงาน โรงเรียน ชุมชน กลุ่มเพื่อนฝูง การประกอบอาชีพ เป็นต้น ซึ่งความเจ็บป่วยชนิดนี้ พ่อปู่ไม่จำเป็นต้องใช้พระเวทย์หรือพลังพิเศษใดๆ ใช้เพียงจิตวิทยาในการพูดคุยเพื่อให้ผู้ป่วยหรือคนที่กำลังทุกข์ใจคลายความกังวล เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต และสร้างขวัญกำลังใจให้มากขึ้น

ตัวอย่างการรักษาความเจ็บป่วยที่มาจากสภาวะสังคม

ผู้ป่วยหญิง ชื่อก๊อฟ (นามสมมติ) เป็นหญิงสาวอายุ 22 ปี ที่มีปัญหาทุกข์ใจจากการผิดหวังเรื่องความรัก แฟนหนุ่มที่เธอคบหาดูใจได้หลอกลวงและนอกใจเธอ เธออยากจะทำใจแต่ยังทำใจไม่ได้ ก๊อฟมีอาการซึมเศร้า คิดมาก ไม่สบายใจ นอนไม่หลับ ไม่อยากอาหารจนร่างกายซูบผอมลงมาก และมีความรู้สึกไม่อยากมีชีวิตอยู่ เมื่อพ่อปู่ซักถามเรื่องราวของก๊อฟ เธอได้ร้องไห้ออกมา ซึ่งแสดงถึงความทุกข์และความเศร้าเสียใจอย่างมาก

พ่อปู่ได้บอกให้ผู้ช่วยนำเทียนสึบชะตามาให้ก็เขียนชื่อตนเองลงไป แล้วให้นำเทียนกลับไปจุดที่บ้านเป็นเวลา 3 วันติดกัน หลังจากนั้น พ่อปู่ได้พูดคุยกับก็ฟ เพื่อต้องการให้กำลังใจและชี้ให้ก็ฟมองเห็นคุณค่าในตัวเอง ซึ่งกระบวนการนี้สามารถเทียบเคียงกับหลักการจิตวิทยาให้คำปรึกษา (Counseling) ผสมผสานกับเรื่องธรรมะ โดยพ่อปู่จะปล่อยให้ก็ฟระบายความคิดและความรู้สึกออกมา จากนั้นพ่อปู่จะชี้ให้เห็นว่าความทุกข์เป็นเรื่องปกติของมนุษย์ ไม่มีใครสมหวังไปทุกอย่าง ไม่มีอะไรที่ไม่เปลี่ยนแปลง การคาดหวังว่าทุกอย่างจะเป็นดังหวังเป็นสิ่งที่เป็นไปได้โดยเฉพาะเรื่องของความรัก ฉะนั้น ถ้าไม่ยอมทุกข์จึงควรปล่อยวาง อย่ายึดมั่นถือมั่น แล้วจึงแนะนำให้ก็ฟมองหาข้อดีในตนเอง และให้นำสิ่งที่ดีนั้น ไปทำประโยชน์แก่ครอบครัวและสังคม

หลังจากได้คุยกับพ่อปู่แล้ว จากการสัมภาษณ์ก็ฟ เธอบอกว่ารู้สึกสบายใจและรู้สึกเข้มแข็งมากขึ้น เธอกล่าวว่าคำพูดของพ่อปู่ทำให้เธอรู้สึกอบอุ่นใจเหมือนคุยกับพ่อหรือผู้ใหญ่ที่หวังดี ซึ่งให้ข้อคิดแก่การดำรงชีวิต ทำให้เธออยากลุกออกมาจากหลุมของความทุกข์แล้วใช้ชีวิตในวันต่อไป ให้ดีกว่านี้

ประการที่สาม ความเจ็บป่วยทางจิตใจ อันเนื่องมาจากพลังของผีหรือไสยศาสตร์ที่เข้ามาสิงร่างของบุคคลนั้น จึงมีอาการผิดปกติจากตัวตนเดิมและผิดปกติจากคนทั่วไป ผู้ป่วยที่มาในลักษณะนี้มักเคยไปรับการรักษาจากหมอในโรงพยาบาลมาแล้ว ส่วนมากหมอจะตรวจหาสาเหตุไม่เจอ คนทั่วไปจะมองว่าเป็นบ้า ซึ่งความเจ็บป่วยแบบนี้พ่อปู่จะใช้พระเวทย์ในการแยกแยะว่ามีวิญญาณของอะไรสิงร่างและพูดคุยสื่อสารกับวิญญาณนั้น เพื่อเจรจาขอให้วิญญาณออกจากร่าง โดยพ่อปู่จะถามชื่อประวัติความเป็นมา และจุดประสงค์ของวิญญาณ เมื่อพูดคุยกันจนเข้าใจแล้ว พ่อปู่ก็จะขอให้วิญญาณคืนร่างให้ผู้ป่วย โดยอธิบายถึงเวรกรรมของการทำร้ายบุคคลอื่นให้เจ็บป่วย เมื่อวิญญาณเข้าใจแล้ว ออกจากร่างไป พ่อปู่จะให้ผู้ป่วยไปทำบุญให้ภายหลัง ส่วนในบางรายที่วิญญาณไม่ยอมออกจากร่าง พ่อปู่จะเปลี่ยนไปใช้วิธีการไล่วิญญาณ โดยมีการใช้มนต์พรม ใช้น้ำขี้เถ้าบริเวณตัว และสวดมนต์คาถาขันธ์ขจรเพื่อขับไล่วิญญาณชั่วร้ายออกไป หลังจากที่วิญญาณออกจากร่างแล้ว พ่อปู่ก็จะบอกให้ผู้ป่วยไปทำบุญให้วิญญาณที่มาทำร้ายนั้นด้วย

ตัวอย่างการรักษาความเจ็บป่วยทางจิตใจที่มาจากผีทำ

จากการสอบถามลูกศิษย์ที่คอยช่วยงานพ่อปู่คนหนึ่ง ได้เล่าเหตุการณ์พ่อปู่เจรจากับผู้ป่วยที่มีสาเหตุจากผีเข้า ซึ่งผู้ป่วยรายนี้ชื่อว่าสร้อย (นามสมมติ) หญิงสาวอายุ 35 ปี เป็นคนในอำเภอใกล้เคียง สร้อยถูกญาติพาพบพ่อปู่เนื่องจากมีอาการพูดเพ้อเจ้อ ไม่ตรงกับความจริง จำตัวเองและคนในครอบครัวไม่ได้ กลางวันง่วงซึมเหมือนคนป่วยที่ไม่มีแรง แต่พอกกลางคืน ไม่นอนและมักเดินออกจากบ้านไป ทำให้คนในครอบครัวต้องผลัดกันเฝ้าไว้เพื่อไม่ให้หนีออกบ้านไปเจออันตรายหรือหาทางกลับบ้านไม่ได้ มีอาการเช่นนี้มา 3 วัน ญาติที่รู้จักพามาพบพ่อปู่เนื่องจากเคยได้ยินชื่อเสียงว่าพ่อปู่มีพลังในการไล่ผี

เมื่อพบพ่อปู่ สร้อยมองพ่อปู่ตาแข็งและไม่ไหว้พ่อปู่เหมือนที่คนอื่นทำ พ่อปู่เห็นว่าสร้อยมีวิญญาณอื่นสิงอยู่ จึงเริ่มสนทนากับวิญญาณที่เข้าสิงสร้อย โดยถามว่าเป็นใครและมาทำให้เจ้าของร่างเดือดร้อนทำไม วิญญาณที่อยู่ในร่างสร้อยจึงบอกว่าชื่อคำ เป็นผีตายโหงที่อยู่ริมสวนของสร้อย สร้อยไปปลบหลูให้คำไม่พอใจ เนื่องจากสร้อยไปปัสสาวะรดข้างๆ ที่ของคำโดยไม่ขออนุญาต ทำให้คำไม่พอใจ จึงมาเข้าสิงเพื่อทำให้สร้อยเจ็บป่วยเหมือนคนเสียชีวิตหรือเป็นบ้า พ่อปู่จึงได้พูดเจรจากร้องให้คำออกจากร่างสร้อย เพื่อไม่ให้คำสร้างเวรกรรมอีก และได้ขอให้คำให้อภัยกับความไม่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ของสร้อย โดยได้บอกให้ญาติสร้อยนำอาหารคาวไปทำพิธีขอขมาลาโทษตรงบริเวณสวนที่สร้อยได้ไปปลบหลู คำตอบตกลงเพราะ ไม่อยากเพิ่มกรรมให้ตนเองอีก จึงออกจากร่างไป หลังจากที่คำออกจากร่าง สร้อยก็ฟูบลง พอตื่นขึ้นมามีอาการมึนงง ไม่รู้ตัวว่าตนอยู่ที่ไหนและมาทำอะไร ญาติที่พามาจึงได้เล่าเรื่องราวทั้งหมดให้สร้อยฟัง สร้อยร้องไห้เพราะ ไม่นึกว่าตนเองจะเจอเรื่องแบบนี้ และได้ขอบคุณพ่อปู่ที่ช่วยเธอไว้

พ่อปู่เล่าว่า เมื่อก่อนประมาณ 20 ปีที่แล้วมีคนที่เป็นบ้าเพราะถูกผีเข้ามารักษาทุกคืน คืนละหลายคน แต่ในปัจจุบัน กรณีแบบนี้หาได้น้อยมากๆ นานๆ จะเจอสักราย โดยพ่อปู่ให้เหตุผลว่าเป็นเพราะคนสมัยก่อนมีความเชื่อเรื่องผี หรือเรื่องการทำผิดจารีตประเพณีหรือผิดผี เช่น การไปหลบหลูผี การรื้อศาลเจ้าที่โดยไม่ขออนุญาตผี การรับขันเจ้าทรงแล้วไม่ปฏิบัติตามข้อห้ามของคนทรง เป็นต้น ซึ่งทำให้ผีไม่พอใจแล้วตามมาทำร้ายบุคคลให้เจ็บป่วย แต่ในปัจจุบันคนได้ลดความเชื่อเรื่องเหล่านี้ลงมาก ส่วนความเจ็บป่วยที่คนในปัจจุบันเข้ามารักษาที่สำนักจำนวนมากที่สุดเป็นความเจ็บป่วยเกี่ยวกับการใช้ชีวิตประจำวัน ในเรื่องอาหารการกิน การไม่ออกกำลังกาย ความเครียดจากสภาพแวดล้อมรอบตัว เป็นต้น ซึ่งพ่อปู่ต้องใช้วิธีการรักษาทั้งทางกายภาพ รวมทั้งการใช้จิตวิทยาในการพูดคุยเพื่อให้ผู้ป่วยหันมาดูแลสุขภาพตัวเอง

4.4 สรุป

ในอดีต สังคมไทยภาคเหนือเรียกผู้ที่เจ็บป่วยทางจิตใจว่า “ผีบ้า” เนื่องจากมีความเชื่อที่เกิดจากผีทำ แต่ในปัจจุบัน เมื่อการแพทย์สมัยใหม่เข้ามามีบทบาทที่ครอบคลุมถึงด้านจิตใจ อาการเจ็บป่วยทางจิตถูกนิยามโดยให้สาเหตุว่ามาจากสิ่งที่สามารถสืบค้นทางวิทยาศาสตร์ได้ และการใช้คำว่าผีบ้าเริ่มถูกแทนที่ด้วยคำว่าผู้ป่วยจิตเวช ในส่วนของการแพทย์พื้นบ้านมีมุมมองต่อความเจ็บป่วยทางจิตใจที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน โดยได้เปิดพื้นที่ให้คำนิยามและการอธิบายสาเหตุความเจ็บป่วยทางจิตใจที่มาจากด้านอื่นๆ ด้วย

วัดคอยกะหลกและสำนักน้ำใจต่างมีนิยามความเจ็บป่วยทางจิตใจที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งมี 2 ลักษณะ คือ อาการที่บุคคลนั้นรับรู้ว่าตัวเองได้ผิดปกติไปและเขาเองรู้สึกไม่มีสบายใจ อีกลักษณะคือคนรอบข้างรับรู้ว่าคุณคนนั้นผิดปกติจากสังคมหรือสิ่งที่เขาเคยเป็น บุคคลที่ป่วยทางจิตใจจึงแปลกแยก

จากตนเองและแปลกแยกจากสังคมที่เขาอยู่ หากบุคคลนั้นรู้ตัวว่าป่วยเขาจะหาทางมารักษา แต่หากเขาไม่รู้ตัว อาจจะมีคนในครอบครัวหรือญาติพามารักษาอีกที

ในกระบวนการรักษาของวัดคอยกะหลก พระจะเป็นผู้รักษาหลักและทำงานร่วมกับคนทรง โดยคนทรงใช้อำนาจของวิญญาณตรวจสอบสาเหตุของความเจ็บป่วย หลังจากนั้น จึงบอกข้อมูลที่ให้แก่พระ เพื่อให้พระไปประกอบพิธีกรรมไสยศาสตร์ในการแก้ไขความเจ็บป่วยต่อไป ซึ่งในพิธีกรรมมีรายละเอียดที่ต้องปฏิบัติตาม ส่วนกระบวนการรักษาของสำนักน้ำใจ คนทรงจะเป็นผู้รักษาหลักที่มีอำนาจในการหยั่งรู้สาเหตุของความเจ็บป่วยและลงมือรักษาเอง แต่มีลูกศิษย์คอยช่วยเหลือในขั้นตอนการรักษาบางขั้นตอนหรืออาจถูกมอบหมายให้รักษาผู้ป่วยแทนคนทรง เนื่องจากลูกศิษย์ที่ใกล้ชิดกับคนทรงมากๆ มักถูกถ่ายทอดความรู้เรื่องวิธีการรักษาให้ ลูกศิษย์ที่มีความรู้ในการรักษาและพิธีกรรมจะเรียกว่า “ครูบาอาจารย์” ซึ่งสามารถรักษาความเจ็บป่วยบางอย่างแทนคนทรงได้

การรักษาความเจ็บป่วยทางจิตใจของทั้งสองสำนัก มีการใช้แนวคิดเรื่องความเชื่อเรื่องผีและไสยศาสตร์อยู่มาก โดยเฉพาะวัดคอยกะหลกที่มีพิธีกรรมไสยศาสตร์ในการตัดผีและแก้คุณไสย ส่วนสำนักน้ำใจ ได้อธิบายสาเหตุความเจ็บป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจว่าเป็นผลมาจากกรรมตามแนวคิดพุทธศาสนา แต่ในระดับปฏิบัติการมีการใช้พิธีกรรมทางไสยศาสตร์และการไล่ผี แม้ว่าทั้งสองสำนักจะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับผีและไสยศาสตร์อยู่มาก แต่กลับเปิดพื้นที่ให้แนวคิดของการแพทย์สมัยใหม่มาอธิบายความเจ็บป่วยทางจิตใจด้วยเช่นกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ผู้รักษาพื้นบ้านได้ผสมผสานแนวคิดความเจ็บป่วยแบบอื่นเข้ากับแนวคิดแบบดั้งเดิม ซึ่งทำให้สามารถอธิบายความเจ็บป่วยทางจิตใจได้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved